

МАРГЬОРИТ ЮРСЕНАР

ИЗТОЧНИ НОВЕЛИ

МАРГЬОРИТ ЮРСЕНАР ИЗТОЧНИ НОВЕЛИ

Превод: Красимир Мирчев

chitanka.info

Маргьорит Юрсенар (1903–1987) е първата жена, приета за член на Френската академия. Тя е писател, историк, но и голям пътешественик, особено заинтригуван от Изтока — близък и далечен. Пътува от Балканите до Япония, От Китай до Гърция, от Албания до Япония. Разказите и легендите, които чува по тези места и които я съпътстват, се превръщат в ключовете към обичаите, нравите, митологията и сърцата на хората, живеещи там.

Авторката ни въвлича в свят, където реалното и фантастичното, сънищата и легендите неизменно съжителстват. Свят, в който и самите ние се чувстваме леко омагьосани, когато четем как художника Ван Фу „нощем се спираше да гледа звездите, денем — водните кончета“ и „обичаше образа на нещата, а не самите неща и нито една вещ на този свят не му се струваше достойна за придобиване, освен...“

КАК БЕ СПАСЕН ВАН ФУ

СТАРИЯТ ХУДОЖНИК Ван Фу и ученикът му Лин скитаха по пътищата на Ханското царство.

Не напредваха бързо, защото нощем Ван Фу се спираше да гледа звездите, денем — водните кончета. Почти нищо не носеха: Ван Фу обичаше образа на нещата, а не самите неща и нито една вещ на този свят не му се струваше достойна за придобиване, освен четките, гърненцата с лак и туш, свитъците коприна и оризова хартия. Бяха бедни, понеже Ван Фу даваше картините си за паница просена каша и отблъсваше сребърните монети. Ученикът му Лин превиваше гръб, понесъл благоговейно вързопа с рисунки и беше убеден, че на раменете му тегнат заснежени планини, пролетни реки и ликът на лятната месечина.

Лин не беше роден да гълта прахоляка на друмищата по петите на един старец, който туря ръка върху зората и впримчва здрача. Баща му беше сараф, майка му — едничката рожба на търговец на нефрит и старият ѝ бе оставил всичкото си имане и проклятието си, задето не е син. Лин отрасна в дом, от който охолството държеше надалеч всичко неочаквано. Този грижливо ограден живот го бе направил плашлив: страхуваше се от насекоми, от гръм и от лицата на умрелите. Щом навърши петнайсет години, баща му избра съпруга и намери най-красивата, за да се теши с щастието на сина си от това, че е станал на възраст, когато нощта служи само за спане. Жената на Лин беше тъничка като тръстика, млечна като младенец, сладка като слюнката, солена като сълзите. След сватбата родителите на Лин, сякаш, за да му дадат пълна свобода, набързо умряха и синът остана в измазаната с киновар къща с младата си, вечно усмихната жена и с една праскова, която всяка пролет даваше розов цвят. Лин обикна тази жена с прозрачно сърце, както се обича непомътняващо огледало или сигурен талисман. Отбиваше се в чайните, колкото да не се отличава от другите, и харчеше умерено за акробатки и танцьорки.

Една нощ в някаква кръчма се озова до Ван Фу. Старецът бе пил, за да изрисува пияница, и главата му клюмаше настрани, сякаш той отмерваше разстоянието между ръката си и чашата. Оризовата ракия бе развързала езика на неразговорливия майстор и тази вечер Ван приказваше, все едно че мълчанието бе стена, а думите — боите, с които трябва да се покрие. С него Лин позна красотата на пиянските муцуни, замъглени от парата над чашите с топло питие, кестеновото великолепие на месото, неравно облизано от езиците на пламъците, и изисканата розовина на винените лекета, осеяли покривките като увехнали цветя. Вихрушка влетя през прозореца, а с нея и дъжд. Ван Фу се наведе, за да покаже на Лин зеленикавата начупена пътека на светкавицата, и зяпналият от възхита Лин престана да се бои от бурята.

Лин плати пиенето на стария художник и понеже Ван Фу нямаше нито пари, нито покрив над главата, смирено му предложи подслон. Тръгнаха заедно, Лин носеше отпред фенера и пламъчето хвърляше невероятни отблясъци в локвите. Тази нощ Лин с изненада научи, че стените на къщата му не са червени, както бе мислил винаги, а с цвета на загниващ портокал. На двора Ван Фу се захласна по едно сбутано в ъгъла дръвче и го оприличи на девойка, която си суши косите. В пруста задълго се загледа в колебливия ход на една мравка, излазила от пукнатината в стената, и страхът на Лин от тези гадинки отлетя. В този миг той проумя, че Ван Фу го дарява с нова душа, с нови сетива и почтително настани стареца в стаята, където бяха починали баща му и майка му.

От години Ван Фу мечтаеше за картина с едновременно принцеса, която свири на цитра под короната на върба. Досега не бе открил достатъчно безплътна жена за модел, но Лин ставаше, понеже не беше жена. После Ван Фу заговори за портрет на млад принц, опънал лък пред ствола на огромен кедър. Ни един днешен младеж не бе дотолкова строен, че да е подходящ, но Лин изправи собствената си съпруга под прасковата в двора. След това Ван Фу я изрисува в дрехи на магьосница сред облаците на залеза и младата жена се разплака от лошата поличба. Откак Лин предпочиташе пред самата нея портретите ѝ, нарисувани от Ван Фу, лицето ѝ вехнеше като цвете, попарено от знойния вятър и летните порои. Една сутрин я намериха обесена на розовата праскова в двора: краищата на шала, от който бе направена

примката, се вееха с косите ѝ. Сякаш бе станала още по-тъничка, чиста като хубавиците, възпети от някогашните поети. Ван Фу я нарисува за последен път, защото обичаше зеленикавия цвят върху лицата на мъртъвците. Чиракът му Лин стриваше боите и понеже тази работа изисква много внимание, не му остана време да плаче.

Малко по малко, Лин разпродаде робите си, нефритите и рибите от басейна, за да купува на учителя гърненца с пурпурен лак, който караха от Запад. Накрая къщата се опразни и те потеглиха — Лин затвори зад себе си вратата на своето минало. На Ван Фу му беше омръзнал този град, където нямаше какво повече да научи за грозотата или хубостта, и двамата, учителят и чиракът, поеха по пътищата на Ханското царство.

Славата им ги предшестваха из селата, пред крепостните порти и под сводовете на храмовете, където на свечеряване боязливи поклонници търсят подслон. Разправяше се, че Ван Фу имал дарбата да вдъхва живот на своите картини с една последна цветна маска, която добавял пред всички. Изполиচারите идваха да го молят за вярно куче, господарите искаха да им рисува войни. Монасите почитаха Ван Фу като мъдрец, простият народ се боеше от него, защото го мислеше за магьосник. Ван беше доволен от тези различия, те му позволяваха да изучава край себе си изражения на благодарност, страх и почит.

Лин просеше храна, бдеше над съня на майстора и гледаше, докато той е в изстъпление, да му поразтрие краката. На зазоряване, преди учителят да се събуди, тръгваше да търси свенливи гледки, потулени зад гъсталаците тръстика. Вечер, когато обезсърченият майстор захвърлеше четките на пода, той ги събираше. Когато Ван, посърнал, заговореше за възрастта си, Лин му сочеше с усмивка якия дънер на някой стар дъб, а случеше ли се да се развесели и да заподмята закачки, Лин смилено се правеше на развеселен.

Един ден, по залез слънце, стигнаха до първите къщи на императорската столица и Лин потърси странноприемница, където Ван да прекара нощта. Старият се зави в дрипите и Лин се притисна до него да го стопли, понеже пролетта едва бе пукнала и пръстеният под леденееше. На разсъмване тежки стъпки прокънтяха по коридора на странноприемницата, зачуха се уплашеният шепот на ханджията и заповеди, изкрещени на варварски език. Лин изтръпна целият, защото си спомни, че вечерта бе откраднал една оризова питка, за да има какво

да яде учителят. Не се съмняваше, че него идват да приберат и се запита кой ли ще преведе утре Ван Фу през брода на следващата река.

Войниците нахълтаха с фенери в ръце. Заревото, процеждащо се през пъстрата хартия, хвърляше червени и сини отблясъци по кожените шлемове. На всяко рамо трептеше тетивата на лък и най-свирепите, ни в клин, ни в ръкав изръмжаваха. Те стовариха тежки длани върху врата на Ван Фу, който неволно забеляза все пак, че ръкавите им не са в съзвучие с цвета на дрехите.

Подкрепян от ученика си, Ван Фу се запрепъва след войниците по неравните улици. Минувачите се тълпяха и обсипваха с подигравки двамата престъпници, очевидно поведени към дръвника. На всички въпроси на Ван войниците отговаряха със зверска гримаса. Стегнатите ръце го боляха и Лин отчаян гледаше своя учител и се усмихваше, което за него беше по-кротка форма на плач.

Стигнаха пред императорския дворец, възправил сред утрото виолетовите си стени, иззидани сякаш от късове мрак. Войниците повлякоха Ван Фу през безчет квадратни и кръгли зали, чиито очертания олицетворяваха годишните времена, посоките на света, мъжкото и женското начало, дълголетието, пълномощията на властта. Вратите се завъртаха около оста си и всяка изсвирваше по един тон, така съгласувани един с друг, че в посока от изгрев към залез слънце човек изкачваше цялата музикална стълбица. Всичко бе сътворено, за да вдъхва представата за свръхчовешка мощ и проникателност и се усещаше, че всяка заповед, изречена тук, не може да не е неотменима и страховита, както мъдростта на предците. Най-сетне въздухът се разреде, тишината стана толкова дълбока, че и мъченик би сподавил тук стоновете си. Един евнух повдигна завесата пред тях, войниците се разтрепераха като жени и те пристъпиха в залата с престола на Небесния син.

Тя нямаше стени, крепяха я дебели колони от син камък. Отвъд мраморните стволове зеленееше градина и всеки един от цветовете, обсипали вейките, принадлежеше към рядък, донесен отвъд океана вид. Ала всичките бяха без ухание, за да не смущава никакъв мирис съзерцанието на Небесния Дракон. От почит към безмълвието, обгръщащо размислите му, никаква птичка не бе допускана в покоите, дори пчелите се пропъждаха внимателно. Висок зид отделяше градината от останалия свят, така че вятърът, облъхвал всякакви

мърши и трупове по бойните полета, да не докосва ръкавите на императора.

Небесният властелин седеше на нефритов престол и ръцете му бяха сбръчкани като на старец, макар да нямаше още двацет години. Синьото от наметалото му въплъщаваше зимата, зеленото припомняше пролетта. Лицето му беше красиво, но безстрастно като поставено нависоко огледало, в което се отразяват единствено звездите и неумолимото небе. От дясната му страна седеше министърът на Съвършените Наслади, от лявата — съветникът за Справедливите Мъчения. Наредените в подножието на колоните придворни ловяха с наострен слух всяка дума, излязла от устата му, и той бе свикнал никога да не повишава глас.

— Небесни Драконе — каза Ван Фу, проснат по очи, — стар съм, беден съм, слабосилен съм. Ти си като лятото, аз съм като зимата, Ти имаш десет хиляди живота, аз имам един-единствен и той свършва. Какво съм ти сторил? Вързаха ми ръцете, а те никога не са ти причинявали зло.

— Питаш ме какво си ми сторил, стари Ван Фу? — каза императорът.

Гласът му бе като песен, от която в очите избиват сълзи. Той вдигна десница, зеленикавосиня в заревото на нефритовия плочник, и възхитеният от дължината на пръстите Ван Фу затърси в паметта си дали не бе рисувал нескорошен портрет на императора или на някой от неговите предци, за да си е заслужил смъртното наказание. Но едва ли — Ван Фу рядко бе стъпвал във владетелския двор, защото предпочиташе хижите на изполиচারите или кварталите на куртизанките и пристанищните кръчми с надвикващи се хамали.

— Питаш ме какво си ми сторил, стари Ван Фу — повтори Императорът и сведе тънката си шия към притихналия старец. — Ще ти кажа. Но понеже чуждата отрова може да проникне в нас само през деветте ни отвора, за да те изправя лице в лице с постъпките ти, трябва да те разходя из коридорите на моя спомен и да ти разкажа живота си. Баща ми бе събрал твои картини в най-тайните стаи на двореца, защото смяташе, че рисуваните хора трябва да се крият от погледа на невежите поради невъзможността да сведат очи в тяхно присъствие. В тези зали бях отгледан, стари Ван Фу, тях бяха отредили за усамотението, в което израснах. За да опазят чистотата ми от пръските

на човешките души, държаха далеч от мен неспокойния прилив на бъдещите ми поданици и никому не бе позволено да минава пред прага ми, за да не докосне нозете ми сянката на мъж или жена. Неколцината престарели слуги, на които ме бяха поверили, се показваха колкото може по-рядко и часовете се въртяха в кръг, багрите на твоите картини оживяваха с утрото и избледняваха със здрача. Нощем, когато не можех да заспя, ги гледах — гледах ги десет години поред. Денем седях с отпуснати на коленете ръце върху един килим, чиито шарки знаех наизуст, и си мечтаех за радостите, които бъдещето ще ми донесе. Представях си света, с Ханското царство в средата, като еднообразната и вдлъбната равнина на дланта, нарязана от съдбовните бразди на петте реки. Наоколо са моретата, лоно на чудовища, а още по-далеч: планините, небесните подпори. И за да видя тези неща, се вглеждах в твоите картини. Ти ме накара да повярвам, че моретата са като водната шир от твоите свитъци — толкова сини, че всеки камък, паднал в тях, не може да не се превърне веднага в сапфир, че жените се отварят и затварят като цветя, подобни на създанията, носени от вятъра по алеите в твоите градини, и че младите войни със стройна снага, които бдят в пограничните крепости, сами са стрели и могат да пронижат сърцето ти. На шестнайсет години вратите към света се разтвориха; изкачих се на терасата в двореца, за да видя облаците, но те не бяха така красиви като онези от твоите залези. Заповядах да докарат носилката ми и тръскан по пътища, за чиито камънаци и кал не бях и подозирал, обиколих поднебесните провинции, без никъде да видя градините, пълни с твоите подобни на светулки жени — жените, чието тяло само е градина. Чакълът по бреговете ме накара да намразя океаните, кръвта на мъчениците не е така алена, както наровеите от твоите свитъци, селските гниди ми попречиха да видя красотата на оризищата, плътта на живите жени ме отвращава както мъртвото месо, окачено по касапските ченгели, а от дебелашкия смях на моите войници ми се повръща. Ти ме излъга, Ван Фу, стари измамнико: светът е само една мацаница от смътни петна, нахвърляни върху празнотата от безумен художник, непрекъснато размазвани от сълзите ни. Ханското царство не е най-красивото от царствата и аз не съм император. Единствената империя, достойна да бъде владяна, е онази, в която ти проникваш, стари Ван, по пътя на Хилядата Извивки и Десетте хиляди Цвята. Ти едничък властваш мирно над планини,

покрити с нетопящ се сняг и над поля с нарциси, които няма да изгният. И затова, Ван Фу, дълго се питах какво мъчение да ти отредя заради магиите ти, които ме отвратиха от притежаваното и ме изпълниха с мечти за онова, което няма да притежавам. И за да те затворя в единствената килия, от която няма да можеш да излезеш, реших, че трябва да ти се изгорят очите, защото очите ти, Ван Фу, са двете вълшебни врати към твоето царство. И понеже ръцете ти са двата пътя с десет разклонения, водещи към сърцето на твоето царство, волята ми е ръцете ти да бъдат отрязани. Разбра ли ме, Ван Фу?

Щом чу присъдата, ученикът Лин изтегли от колана си един нащърбен нож и се хвърли към императора. Двама пазители го сграбчиха. Синът на небето се усмихна и добави с въздишка:

— И освен това те ненавиждам, стари Ван Фу, защото съумяваш да пробудиш любов. Убийте това куче.

Лин отскочи напред, за да не намокри кръвта му дрехата на учителя. Един от войниците вдигна меч а си и главата на Лин се отдели от шията, подобно на отрязан плод. Слугите отнесоха тялото и покрушеният Ван Фу се възхити от красивото алено петно, което кръвта на неговия ученик бе оставила върху нефритовия плочник.

Императорът направи знак и двама евнуси избърсаха очите на Ван Фу.

— Слушай, старче, и изтрий сълзите си, защото не е още време за плач. Очите ти трябва да бъдат бистри, не бива малкото светлина, която им остава, да се замъти от влагата. Защото не само натрупаната ярост ме кара да желая смъртта ти, не само жестокостта ми е жадна за страданията ти. Друго съм намислил, стари Ван Фу. Имам в моята сбирка един прекрасен свитък, на който планините, устията на реките и морето са запечатани, умалени до безкрай, разбира се, но с присъствие по-истинско, отколкото на самите предмети — досущ лица, отразени в стените на кълбо. Но картината ти не е довършена, Ван Фу, твоята най-велика творба е само нахвърляна. Несъмнено, когато си я рисувал, седнал в някоя самотна долина, погледът ти е залепнал за прелитаща птица или за дете, затичано подир тази птица. И човката на птицата или може би страните на детето са те отвлекли от сините клепачи на вълните. Не си довършил подгъва на водната наметка и водораслените коси на скалите. Ван Фу, аз желая да посветиш часовете

светлина, които ти остават, на тази картина и тя да поеме последните тайни, събрани през твоя дълъг живот. Сигурен съм, че току преди да паднат, ръцете ти няма да трепнат върху коприната и безкраят ще нахлуе през процепите на злощастieto. Без съмнение, преди да бъдат изгорени, очите ти ще доловят съзвучия на предела на човешките сетива. Това съм намислил, Ван Фу, и мога да те заставя да го изпълниш. Ако откажеш, преди да те ослепя, ще заповядам да изгорят всичките ти картини и тогава ще бъдеш като баща, на когото са изтребили синовете и изпепелили надеждите за потомство. Но по-добре повярвай, ако желаш, че от добрина издавам тази последна заповед, защото знам, че платното е единствената любовница, която някога си галил. Така че четките, боите и тушът ще са за теб в последния ти час блудницата, докарана при осъдения.

Императорът повдигна кутрето си и двама евнуси почтително донесоха недовършения свитък, върху който Ван Фу бе положил образа на морето и небесата. Ван Фу избърса сълзите си и се усмихна, защото рисунката му напомни за младостта. От нея лъхаше непостижимата вече за Ван Фу свежест на духа, ала все пак ѝ липсваше нещо, защото по времето, когато я бе правил, Ван още не бе съзерцавал достатъчно планините или скалите, натопили голи хълбоци в морето, не бе се просмуквал още докрай от скръбта на заника. Ван Фу пое от ръката на роба четка и започна да нахвърля върху морето широки сини мазки. Един приклепнал в нозете му евнух стриваше боите, но го правеше доста неумело и на Ван Фу много му пожаля за ученика Лин.

Най-напред Ван оцвети в розово крилото на един облак, кацнал върху планината.

После нахвърли тук-там върху повърхността на морето ситни бръчици и те добавиха дълбочина към усещането за могъщия му покой. Нефритовият плочник странно овлажня, но потънал в картината си, Ван Фу не забелязваше, че газии във вода.

Крехката лодчица, уголемена с решителни замахвания на четката, заемаше сега целия първи план на копринения свитък. Отмерен плясък на гребла се разнесе изведнъж в далечината, забързан и устремен, като удари на криле. Плясъкът се приближи, сладостно изпълни цялата зала, после замря и капките затрепкаха застинали, увиснали от веслата. Отдавна вече зачервеното желязо за очите на Ван

бе изстинало върху мангала на палача. Несмеещи да нарушат етикета, придворните се повдигаха на пръсти, защото водата покриваше раменете им. Тя стигаше и до сърцето на императора. Тишината бе така дълбока, че и сълза да бе капнала, щеше да се чуе.

Гребецът беше Лин. Носеше старата си всекидневна дреха със скъсания десен ръкав, който не успя да зашие сутринта преди идването на войниците. И само на врата му бе вързано някакво странно шалче.

Ван Фу му каза тихичко, както си рисуваше:

— Мислех, че си умрял.

— Докато вие сте жив — с почит каза Лин, — мога ли аз да умра?

И той подаде ръка на учителя да се качи в лодката. Нефритовият таван се отразяваше във водата и изглеждаше така, сякаш Лин се носи в някаква пещера. Плитките на придворните се виеха като змии по повърхността, главата на императора напомняше лотос.

— Виж, ученико — умислено каза Ван Фу. — Тези нещастници ще загинат, ако не са го направили вече. Не съм мислил, че водата в морето е толкова много, че да удави дори един император. Какво ще правим?

— Не се страхувай, учителю — промълви чиракът. — Скоро пак ще бъдат на сухо и дори няма да си спомнят, че ръкавите им са се понамокрили. Само в душата на императора ще остане мъничко морска горчилка. За тия хора не съществува опасността да потънат в една картина.

И после добави:

— Морето е чисто, вятърът добър, морските птици свиват гнезда. Да потегляме, учителю, за страната отвъд вълните.

— Да потегляме — каза старият художник. Ван Фу хвана кормилото, а Лин се сведе над веслата. Плясъкът на гребла отново изпълни цялата зала, уверен и отмерен като тупкането на сърце. Водата незабележимо се заоцежда надолу по големите скали и те пак станаха колони. Скоро само тук-там във вдлъбнатините на нефритовия плочник останаха да блестят локвички. Одеждите на придворните бяха сухи, но няколко капки пяна белееха в полите на императорското наметало.

Завършеният от Ван Фу свитък лежеше разгънат върху ниската масичка. Целият му преден план бе зает от една лодка. Тя се

отдалячаваше малко по малко, оставяйки след себе си тънка диря, която застиналото море погълна: Вече не се различаваха лицата на двамата пътници в лодката. Но още се мяркаше червеното шалче на Лин и брадата на Ван Фу, развята от вятъра.

Шумът от греблата отслабна, после замря, погълнат от разстоянието. Сведеният напред император се взираше с ръка над очите в отдаляващата се лодка на Ван, която бе вече само едно смътно петънце в бледия здрач. Надигна се златна пара и покри морето. Най-сетне лодката свърна зад една скала, изпречена пред прага на простора, захлупи я сянката на висок бряг, следата се стопи върху водната пустош и художникът Ван Фу, заедно с ученика си Лин, завинаги изчезна в морето от син нефрит, което бе сътворил.

УСМИВКАТА НА МАРКО

КОРАБЪТ СЕ БЕ ОТПУСНАЛ като медуза върху гладките води. Някакво самолетче кръжеше с непоносимото жужене на раздразнено насекомо в тесния отрязък небе, опънат между планините. Хубавият летен следобед не бе превалил, а слънцето вече се тулеше зад отвесните ребра на черногорските Алпи, осеяни с проскубани дървета. Морето, сутринта така синьо навътре, бе покрито с тъмни сенки в този дълъг лъкатушен фиорд, зейнал изненадващо в хълбока на Балканите. Сnižените прибрани очертания на къщите, благодатната откритост на гледката бяха славянски, но глухата ярост на багрите, горделивата голота на небето говореха още за Изтока и за Исляма. Повечето пътници вече се намираха на кея и ръкомахаха сред облечените в бяло митничари и снажните войници с ръбати щикове, красиви като небесни покровители на войската. Гръцкият археолог, египетският паша и френският инженер бяха останали на горната палуба. Пред инженера имаше чаша бира, пашата пиеше уиски, а археологът се разхлаждаше с цитронада.

— Тукашните места ме възбуждат — каза инженерът. — Това пристанище, Котор, и дубровнишкото са всъщност единственият средиземноморски излаз на огромната славянска шир, простряна от Балканите до Урал, неразчленена с променливите прегради на европейската карта, упорито обърнала гръб на морето, което прониква в нея единствено през оплетените подстъпи на Каспий, Балтика, Понт Евксинус или далматинския бряг. И в този просторен човешки континент безкрайната пъстрота на расите не нарушава загадъчната цялост на общността, както многообразието на вълните не унищожава величавата монотонност на морето. Но сега не ме интересуват географията или историята, а Котор. Устието на Катаро, както го наричат... Котор, ето този, който виждаме от палубата на нашия италиански кораб, непокорен и прикътан, с виещия се нагоре към Цетине път, и другия, едва ли много по-див, от славянските предания и песни. Котор неверният, останал някога под игото на арнаутските

агаряни — не винаги, както разбирате, паша, с добро споменавани в тукашния епос. А вие, Лукиадис, който знаете миналото както чифликчията знае всяко кътче на своя имот, не ще отречете, че сте чували за Марко Кралевити?

— Аз съм археолог — остави чашата си с цитронада гъркът. — Моето знание се ограничава само до дялания камък, а вашите славянски герои дялат по-скоро жива плът. Но от този Марко съм се интересувал, открих следите му твърде далеч от люлката на неговата легенда, в чисто гръцка земя, макар славянската набожност да я е осеяла с доста красиви манастири...

— В Атон — прекъсна го инженерът. — Великанските кости на Крали Марко лежат нейде в тази Света Гора, където нищо не се е променило от средновековието насам, освен може би висотата на душите, и шест хиляди монаси със сплетени коси и дълги бради и днес се молят за душеспасението на благочестивите си покровители, владетелите на Трапезунд, чиято раса без съмнение е погаснала от векове. С какво умиротворение ме изпълва мисълта, че забравата не е така всесилна и вездесъща, както си мислим, че съществува място на света, където една династия от времето на кръстоносците още живее в молитвите на шепа престарели монаси! Ако не се лъжа, Марко загива в бой срещу отоманците нейде из Босна или в хърватските земи, но последното му желание било да го погребат в онзи православен Синай и една ладия успяла да пренесе тялото му, въпреки клопките на източното море и хайките на турските галери. Красива история, която не зная защо ми напомня за последното пътуване на Артур...

И Западът, разбира се, има герои, но те изглеждат задушени в своите брони от принципи, както средновековните рицари в железните си доспехи: този див славянин ни показва героя в голотата му. Турците, срещу които воювал Марко, вероятно са имали усещането, че отгоре им се стоварва планински дъб. Както вече ви казах, по онова време Черна гора е владение на Исляма: сръбските чети били твърде малобройни, за да оспорват на обрязаните Черните планини, чието име носят тези краища. Марко Кралевити скришом се уговарял из неверническите земи с потурчени на очи християни, с роптаещи управници, със заплашени от немилост и смърт паши; от ден на ден нараствала нуждата да говори със своите хора на четири очи. Но високият бой му пречел да се промъкне във вража земя, предрешен

като просяк, сляп свирач или (въпреки хубостта си) като жена, понеже всеки би разпознал безкрайно дългата му сянка. Не можел и да доплава с лодка до някой пущинак на брега, защото безчет пъдари, потулени из скалите, изправяли срещу него, самотния, вездесъщото си неуморно присъствие. Но там, където лодката не може да мине незабелязана, един умел плувец лесно се промушва и само на рибите е знаен пътят му през бездната. Марко омагьосвал вълните, той плувал толкова добре, колкото и Одисей, древният му съсед от Итака. Омагьосвал и жените — обърканите морски пътеки често го отвеждали в Котор, в подножието на една проядена от червеите дървена къща, която стенела под напора на вълните. Там вдовицата на Шкодренския паша прекарвала нощите си в сънища за Марко, а дните — в очакване да дойде. Разтривала с масло вледенената му от меките милувки на морето снага, скришом от слугините го топлела в постелята си, уреждала нощните срещи с неговите съучастници и помагачи. На зазоряване слизала в пустата още готварницата да извади от фурната любимите му гозби. Той търпял натежалите й гърди и налетите кълки, сключените посред челото вежди и алчната й подозрителна любов на зряла жена; сдържал яда си, когато тя плюела зад гърба му, щом коленичел да се прекръсти. Една нощ, преди да тръгне с плуване за Дубровник, вдовицата слязла както винаги да му сготви. Задавена от сълзи, този път прегорила в огнището ярето. Марко бил пил, търпението му залепнало за празното дъно на стомната. Сграбчил косите й с омазнени пръсти и изкрещял:

— Дяволска кучко, със стогодишна коза ли ще ме храниш?

— Съвсем крехко беше ярето — отвърнала вдовицата.

— Най-малкото от цялото стадо.

— Жилаво е като тебе, вещице, и като теб смърди — не мирясвал пияният млад християнин. — В един казан да врите долу в пъкъла!

И с един ритник запратил тавата през отворения й прозорец в морето.

Вдовицата, без дума да каже, измила лойта от дюшемето, измила и подпухналите си очи. Ласките й си останали все така горещи, а на съмване, когато северният вятър разбъркал вълните в лимана, тя смирено заговаряла Марко да остане. Той склонил, в жегата по пладне легнал да спи. Докато се протягал лениво след дрямката пред прозореца, скрит от чужди очи зад резбованите капаци, погледът му

уловил блясък на ятаган: турска потеря обграждала къщата, завардвала всички врати. Марко изхвърчал на надвисналия високо, високо над морето чардак: бесните вълни блъскали с гръмотевичен грохот скалите отдолу. Марко раздрал ризата си и скочил надолу с главата във въртопа, където никоя лодка не би посмяла да се впусне. Под него се търкаляли планини, той самият се изтъркулвал под планини. Водени от вдовицата, войниците претърсили цялата къща и не намерили следа от младия великан. Най-сетне разкъсаната риза и издънените пречки на чардака ги упътили по вярната диря — с викове на ярост и разочарование излезли те на брега. Неволно правели крачка назад всеки път, когато някоя побесняла вълна разтърсвала скалата под краката им и във воя на вятъра им се счувал кикотът на Марко, а пръските пяна облепвали като храчки лицата им. Два часа Марко плувал, без да напредне, и враговете му се целили в мяркащата се глава, но вятърът издухвал куршумите и той ту изчезвал, ту пак се появявал сред зелената въртележка. Най-сетне вдовицата завързала здраво шамията си за мекия поясок на един арнаутин, някакъв сръчен рибар заметнал тази копринена примка и изтеглил полузадушения плувец. При ловните хайки в родните си планини Марко често бил виждал зверовете да се преструват на умрели, за да не ги довършат, и сега неволно сторил като тях: младият юнак, когото турците изтеглили на брега, изглеждал вкочанен и леден като тридневен мъртвец. Косите му, жълти от пяната, се виели по хлътналите слепоочия, във вторачените му очи не се оглеждал безкраят на небето и вечерта, гъбясалите от солта устни лепнели върху схванатите челюсти, ръцете му висели отпуснати, под яките мишци не се чувало тупкането на сърцето. Селските първенци се свели над Марко и дългите им бради погъделичкали лицето му, после изправили глави и извикали в един глас:

— Аллах! Толкова живот има в него, колкото в изгнила къртица или в издъхнало псе. Да го хвърлим в морето, то мие всичко нечисто, и да не цапаме земята си с тази леш.

Но злата вдовица заплакала, а после се изсмяла:

— Не ще се остави Марко на една-едничка буря да го удави, не ще се даде на един възел да го удуши. Не е умрял той. Хвърлите ли го в морето, ще омае вълните, както омая мен, клетата, и те ще го отнесат у дома му. Чук донесете и клинци, разпънете това куче, както са

разпънали неговия бог, дето този път няма да го отърве, и ще видите, че коленете му ще се сгърчат от болка, а проклетата му уста ще застане.

Джелатите грабнали от един майстор на лодки чук и клинци и проболи китките на юнака, пронизали ходилата му. Но тялото на мъченика не мръднало, тръпка не пробягала по застиналото му лице и дори кръвта едва-едва се оцедила на няколко капки от отворените му мяса, защото Марко умее да направлява и жилите, както сърцето си. Тогава най-стариият от големците хвърлил надалеч чука и горестно се провикнал:

— Аллах да ни прости задето разпънахме мъртвец! Да вържем голям камък за врата на тази мърша, та бездната да погребее нашия грях и да не ни го върне морето.

— И хиляда клинци не стигат, и двеста чука са малко, за да бъде разпънат Марко Кралевити — обадила се пак злата вдовица. — Живи въглени донесете и ги сложете на гърдите му, пък ще видите няма ли да се заизвива като червей от болка.

Взели джелатите жарава от мангала на един калафатаджия и начертали широк кръг върху гърдите на вледенения плувец. Въглените припламнали и погаснали, потъмнели както попарени рози. Огънят изрисувал върху Марковата гръд голямо черно колело, досущ самодивски харман в моравата, ала момъкът не простенал, клепките му дори не трепнали.

— Аллах! — извикали мъчителите. — Голям грях сторихме, защото едничък Господ е в правото си да възмездява умрелите. Братовите му чеда и синовете на чичовците му ще дойдат да ни искат сметка за поруганието. Бърже да го зашием в чувал с камъни, та и морето да не знае каква е тази леш, с която го храним.

— Нещастници — затръшкала се пак вдовицата. — Той ще изтърбуши с ръка и най-дебелото зебло и ще изхвърли и най-големия камък. Доведете моми от селото и ги наредете да играят хоро на пясъка край него, пък ще видим не го ли мъчи още любовта.

Довели моми с дайрета и зурни, които пътем донагласяли празничните си премени. Хванали се те и завъртели хоро около мъртвеца, а отпред най-хубавата ги водела с червена кърпа в ръка. Смуглата ѝ глава и бялата ѝ шия се извисявали над дружките ѝ и тя пристъпвала като кошута, снижавала се като ястреб. Марко не трепвал

от допира на босите ѝ нозе, но сърцето му се разгаряло и тупкало буйно и неудържимо — така силно, че всички го чували, както му се струвало. Пряко волята му усмивка на мъчителна сладост разтегнала устните му и те помръднали като за целувка. Здрачът вече се спускал полека и джелатите и вдовицата не били още видели знака на живота, ала очите на Айше не се отделяли от лицето на момъка, защото ѝ харесвал. Тя пуснала ненадейно червената си кърпа, за да скрие тази усмивка, и казала с горделиво вдигната глава:

— Не ми отива да играя пред голото лице на умрял християнин, та му покрих устата. Повдига ми се само като я видя.

Но не спряла да играе, за да лепнат за нея очите на палаците, докато дойде време за молитва и те си тръгнат от брега. Най-сетне един глас от върха на минарето призовал всички да коленичат пред Аллах. Мъжете се запътили към тромаво съградената варварска джамийка, натам повлекли чехли и танцюрките и Айше тръгнала след тях, като час по час обръщала глава, и само хитрата вдовица останала да наглежда лъжливия мъртвец. Изведнъж Марко се изправил. С дясната ръка изтеглил клина от лявата, сграбил рижия косичник на вдовицата и я приковал през гърлото; с лявата ръка изтеглил клина от дясната и пронизал челото ѝ. Най-сетне изтеглил двата каменни клина от ходилата си и ѝ избол очите. Когато се върнали палаците, наместо голото тяло на юнака, намерили на брега сгърчения труп на една стара жена. Бурята била стихнала, ала леките ладии напразно гонили плувеца, скрит в търбуха на вълните. От само себе си се разбира, че Марко се върнал като победител из този край и грабнал хубавицата, която го накарала да се засмее, но не славата им или тяхното щастие ме вълнуват, а този прелестен евфемизъм, усмивката върху устните на изтезавания, за когото желанието е най-сладостното мъчение. Вижте: свечерява се. Ето там, на которския бряг, сякаш сега ще се появят мъчителите, сведени над припламващите въглени, танцуващата девойка и момъкът, който не може да устои на красотата.

— Странна история — обади се археологът. — Но версията, която ни разказахте, несъмнено е скорошна. Трябва да има и друга, по-стара. Ще проуча.

— Грешите — каза инженерът. — Предадох ви я така, както ми я разказаха хората от селцето, където прекарах зимата, ръководейки строежа на един тунел за Ориент-експрес. Не искам ни най-малко да

принизя вашите гръцки герои, Лукиадис: те са затваряли под шатрите си своята скръб, виели са от болка над убитите си другари, влачели са за нозете труповете на враговете си около завоюваните градове, но повярвайте ми, на „Илиада“ не ѝ достига една усмивка на Ахил.

МЛЯКОТО НА СМЪРТТА

ДЪЛГАТА СИВКАВОКАФЯВА върволица туристи се точеше по главната улица на Дубровник; обточените с гайтани фесове, богато везаните елеци, които вятърът поклащаше пред дюкяните, палеха погледите на пътниците, стръвни за евтини подаръци или костюми за маскарадите на борда. Печеше като в преизподня. Оглозганите херцеговински възвишения държаха Дубровник под непрестанен обстрел от нажежени огледала. Филип Милд се пхна в една германска бирария, където няколко тлъсти мухи бръмчаха в задушливия сумрак. Пред терасата на ресторанта ненадейно се отваряше Адриатика, ни в клин, ни в ръкав наред града, но този внезапен син блик просто добавяше още една мазка към шаренията на Пазарния площад. Смяд се носеше от купчина рибешки останки, разнасяни от почти непоносимо бели чайки. Никакъв полъх не долиташе от хоризонта. Спътникът на Филип, инженер Жул Бутрен, с когото делиа една каюта, пиеше пред покрита с цинк масичка, в сянката на чадър с огнен цвят, напомнящ отдалече едър, захвърлен в морето портокал.

— Разкажете ми още някоя история, стари приятелю — помоли Филип, докато се стоварваше тежко до него. — Имам нужда от едно уиски и от една история пред морето... Най-красивата и възможно най-неправдоподобната история, за да изтрие гласовете на патриотарските и кресливи вестници, които купих на пристанището. Италианците ругаят славяните, славяните — гърците, германците — руснаците, французите — германците и почти толкова англичаните. Допускам, че всичките са прави. Но да не говорим за това... Какво правихте вчера в Шкодра, където ходихте да гледате не знам какви турбини?

— Нищо — каза инженерът. — Хвърлих поглед на някаква недовършена язовирна стена и почти през цялото време търсих една кула. Толкова пъти съм слушал от стари сръбски истории на Шкодренското кале, че не можех да не огледам изронените му тухли и да подиря бялата бразда, за която се разказва... Уви, времето, войните и селяните от околността, петимни за яки зидове на оборите си, са го

смъкнали камък по камък и споменът за него се извисява вече само в легендите... Между другото, Филип, вие щастливец ли сте, дарила ли ви е съдбата с онова, което се нарича добра майка?

— Що за въпрос! — процеди нехайно младият англичанин. — Майка ми е красива, стройна, гримирана, корава като стъклото на витрина. Какво друго да ви кажа? Когато излизаме заедно, хората ме вземат за неин по-малък брат.

— Позната история. И вие значи. Като си помисля за разните идиоти, които разправят, че на нашето време му липсвала поезия, сякаш си няма своите сюрреалисти, своите пророци, кинозвезди и диктатори. Повярвайте, Филип, онова, от което сме лишени, е реалност. Коприната е изкуствена, противната синтетична храна е като онези ястия наужким, оставяни някога за мумиите, а стерилизираните срещу нещастие и старост жени са престанали да съществуват. Вече само в преданията на полуварварските народи се срещат набъбнали от мляко и сълзи създания, с чието майчинство можеш да се гордееш... Къде съм чувал за един поет, който не бил в състояние да обикне жена, защото в някакво предишно съществуване срещнал Антигона? Мой събрат... Десетина майки и възлюбени, от Андромаха до Гризелда, ме направиха твърде взискателен към тези нечупливи кукли, които минават за реалност.

Изолда за любовница, прекрасната Авда за сестра... Но за майка не си пожелавам друга, освен младичката съпруга на един дребен тукашен владетел, невястата от албанските предания...

Те били трима братя и градели кула, за да пресреща набезите на турските разбойници. Сами строели — било че работна ръка мъчно се намирало, било че като истински селяни предпочитали те да си свършат всичко, и жените поред им носели храна. Но всеки път, когато издигали кулата и оставало само да закичат покрива със стрък цветя, нощният вятър и магьосниците от планините я събаряли, както Господ съборил онази във Вавилон. Има много причини една кула да се срути: може да е заради несръчността на зидарите, заради неустойчив терен или недостиг на цимента, който споява камъните. Но за сръбските, албанските или българските селяни коренът на злото е един-едничък: те знаят, че постройката рухва, ако в основата ѝ не се вгради мъж или жена, чиито скелет да държи тежката каменна снага изправена до Второто пришествие. В Арта, в Гърция, показват един мост с вградена

в него девойка: малко от косата ѝ виси от една цепнatina и се полюшва над водата като кичур изсветляла трева. Тримата братя започнали да се гледат изпод вежди и внимавали сянката им да не падне върху недовършената стена, защото, ако не друго, и това черно продължение на човека, което е може би душата му, става за вграждане и пленят ли някому така сянката, той гасне като от любовна мъка.

И вечер, всеки от тримата гледал да седне колкото може по-далеч от огъня, уплашен другите да не го издебнат мълчешката изотзад и да хвърлят чувал върху сянката му, за да я отмъкнат полуудушена, като черен гълъб. Стръвта им за работа се топяла и вече не от умора, а от страх избивала пот по челата им. Накрая най-големият извикал другите двама и им казал:

— Братя мои, братя по кръв, по мляко и по купел, ако не довършим калето, турците пак ще изпъзват в тръстиките по бреговете на това езеро. Ще насилват нашите ратайкини, ще пепелят из нивята ни надеждата за хляб, ще разпъват аргатите ни на плашилата между фиданките, за гощавка на гарваните. Братя мои, ние имаме нужда един от друг и не е било детелината сама да скъса някое от трите си листа. Но всеки е с млада и права невеста, чиито плещи и източени шии не се превиват под товар. Да не решаваме нищо сами, братя мои, да оставим Случая, божиято чучело, да реши. Утре на зазоряване ще вградим в темела на кулата онази, която дойде да ни донесе храна. От вас искам, братя, само една нощ да държите устите си заключени и да не плачем и да не пъшкаме много върху гърдите им — нали всяка от тях ще е с късмета си.

Лесно му било да говори, защото скришом мразел младата си жена и искал да се отърве от нея, да я смени с една хубава рижа гъркиня. Вторият нищо не рекъл, защото веднага си наумил, щом се върне, да предупреди своята, и само най-малкият се обадил — бил от онези, които държат на думата си. Ала после се засрашил от куража на батковците си, готови да се отрекат от най-милото заради общото, и лесно го склонили да обещае, че ще мълчи тази нощ.

Прибрали се в стана по онова време, когато духът на погасналата светлина още се носи над полето. Вторият брат дръпнал начумерен завесата на шатрата и извикал на жена си да му събуе чизмите. Щом тя се свела пред него, той запратил ботушите в лицето ѝ и троснато изръмжал:

— Цяла седмица една и съща риза нося, неделя иде, а нямам с какво да се пременя. Проклетата повлекано, утре по тъмно да идеш на езерото и до тъмно да не си се върнала — цял ден ще бухаш и ще плакнеш. Крачка да си мръднала, на място оставаш!

И младата булка, разтреперана като лист, обещала целия ден да пере.

Най-големият се прибрал, решен с нищо да не се издаде пред своята, защото му били дотегнали ласките ѝ и отмилял натежалият стан. Но той си имал слабост: говорел насън. Тази нощ налятата матрона не склопила очи, мъчела се да разбере с какво не е угодила на своя стопанин. По някое време мъжът ѝ се завъртял в постелята и тя го чула да проговаря:

— Блажена душо моя, най-сетне овдовяла... О, каква радост, веднъж онази черната да потъне в кулата...

И само най-малкият се върнал в шатрата си блед и посърнал, като човек, срещнал по пътя Смъртта, поела на жътва с коса на рамо. Той целунал детенцето си в ракивовата люлка, прегърнал младата си невеста и цяла нощ тя го слушала как хлипа на сърцето ѝ. Но не го попитала за мъката му, защото нямала обичай насила да тегли думите от устата му, а и не ѝ трябвало да знае откъде идва болката му, за да се опита да я утеши.

На другата сутрин тримата братя нарамили лизгарите и чуковете си и се запътили към кулата. Жената на втория брат напълнила кошника си с пране и паднала на колене пред жената на най-стария.

— Сестро, мила сестричке — проплакала тя, — на мен ми е редът днес да нося храна на мъжете, но моят ми се закани на място да ме остави, не му ли опера белите ризи. Цял кошник съм напълнила.

— Сестро, мила сестричке — отвърнала жената на най-стария брат, — да ида да занеса храна на мъжете, но тази нощ дявол ми влезе ей в този зъб... Олеле, от болка не мога да мръдна...

И тя пляснала с ръце и повикала жената на най-малкия брат скоро да дойде.

— Жено на най-малкия ни девер — казала тя, — скъпа невесто на нашето братче, иди наместо нас да отнесеш ядене на мъжете, защото пътят е дълъг, нозете ни са морни и не сме млади и чевръсти като теб. Иди, агънце, а ние ще напълним кошницата със сладки гозби,

та мъжете ни отдалеч да се засмеят, като те видят, че идеш да ги нахраниш.

И сложили в кошницата варена с мед риба от езерото, пълнена с коринтски стафиди, оризови сърми, увити в лозов лист, овче сирене и симид със солени бадеми. Грижовно предала младата невеста малката си рожба в ръцете на двете зълви и тръгнала по пътя с кошницата на главата и с участта си на шията, като невидима свята муска, върху която сам Господ Бог бил белязал каква смърт ѝ е отредил и кое място в небесата си.

Едва-едва се замержеляла в края на пътя и братята веднага изтичали насреща ѝ. Двамата големи се питали дали са сполучили хитрините им, а малкият се молел Богу. Най-старият изпсувал през зъби, когато видял, че не е грозилището му, а вторият с висок глас благодарил на Господа, че е пощадил неговата перачка. Малкият паднал на колене и прегърнал нозете на младата си невеста, плачел и я молел за прошка. После зацелувал краката на братята си, дано се смилят. Най-сетне скочил и ножът му лъснал на слънцето. Един удар с чук в тила го съборил край пътя. Уплашената невеста изтървала кошницата — пръснала се храната и песовете веднага я заръфали. Едва тогава разбрала всичко и вдигнала ръце към небето.

— Братя мои, дума напрако не съм ви издумала, братя по венчило и черковен благослов, не ме погубвайте, а бърже пратете хора при баща ми, планинския войвода, и той ще ви даде хиляда слугини, тях да вградите. Не слагайте каменен зид между любовта ми и мен.

Ала в този миг погледът ѝ паднал на нейния млад стопанин, проснат край пътя, и тя видяла, че не трепват клепките му, а черните му коси са слепнали от кръв и мозък. Без вайкане и плач тръгнала тогава с двамата братя към извития темел на кулата, защото не искала сама себе си да жали. Но докато редели първия ред камъни пред нозете ѝ в червени чехли, тя си спомнила за рожбата си, която обичала да си играе като кутренце с пантофите ѝ. Горещи сълзи потекли по страните ѝ, размесили се с хоросана, нахвърлян с мистрия по камъните.

— Крачета, мои крачета — извисила тя глас, — няма вече да ме носите до върха на хълма, та моят мил отдалече да зърне снагата ми. Няма вече да газите в хладния ручей, само ангелите ще ви измият заранта, когато умрелите станат.

Ред камъни, ред тухли се издигнали до коленете ѝ под сърмения сукман. Както стояла изправена в своя долап, приличала досущ на Богородица в олтара.

— Сбогом, колене мои — нареждала невестата. — Няма рожба да люлея на вас, няма вече под благата фиданка, и хранителка и подслон, да редя върху вас сладък плод.

Още нагоре пълзяла стената и младата невеста говорела:

— Сбогом, ръце мои, тъй ще стоите увиснали и няма вече да мятате тавите в пещта, няма да предете, няма да прегърнете вече първата ми севда. И на теб сбогом, утробо, свърши се със зачеването и любовта. Рожби мои неродени, братчета на едничкото ми чедо, вие ще сте ми дружина в този зандан, който ще ми е гробът, тук, без сън, без коляно да подвия, чак до Видовден.

Стигнала до гърдите ѝ стената. Тогава тръпка разтърсила младата жена от глава до пети и очите ѝ се вдигнали, все едно скръстени за молитва ръце:

Девери мои — проплакала тя, — не над мен се смилете, а над покойния си брат, за рожбата ми помислете, не я оставяйте да погине от глад. Не ми зазиждайте гърдите, тъй направете, че ненките ми изпод везаната риза да могат да излизат и отзаран, по пладне и вечер носете тук детенцето ми. Капчица живот да ми остане, в бозките ми ще слезе, за да храни рожбата ми, а когато млякото пресъхне, то ще суче душата ми. Смилете се, братя проклети, и ако тъй сторите, лоша дума няма да чуете от мен и моя мил стопанин, когато дойде време да се видим пред Господа Бога.

Трогнали се братята и пропуснали два реда тухли на височината на гърдите ѝ. Тогава младата невеста промълвила:

— Братя мили, наредете тухли пред устата ми, защото целувка от мъртвец е страшна за живите, но оставете пролука пред очите, та да гледам моята рожба, докато суче.

Така направили, оставили пролука за очите ѝ. На мръкване, когато станало време за кърмене, донесли детето по прашния друм между двата реда дървета, изгризани от козите, и мъченицата радостно го позовала и благословила двамата братя. Млякото потекло като река от коравите топли гърди и когато детето, къс от нейното сърце, се отпуснало и притихнало, тя му запяла иззад дебелия зид. После им казала да го отнесат в стана да спи, но цялата нощ гальовната ѝ песен

се издигала под звездите и този далечен глас унасял сукалчето. На другия ден вече не запяла и само тихичко попитала как е спал малкият. След това гласът ѝ вече не се чул, но тя още дишала, гърдите ѝ не спирали да се повдигат в килията си. След още няколко дена и дъхът ѝ се изгубил като гласа, но макар гърдите ѝ да не помръдвали, животворните им извори не пресъхнали и, притиснато към тях, детето още се заслушвало в сърцето ѝ. После и това сърце, което тупкало с живота, разредило ударите си. Очите ѝ помръкнали и съвсем угаснали, като отраженията на звезди в източена щерна, през процепа се белнали две ябълки, които вече не гледали небето. И те изтекли, а на тяхно място зейнали черни дупки със Смъртта на дъното, но младата гръд си оставала налята и две години още сутрин, по пладне и на свечеряване чудната млечна река потичала, докато детето не се отбило самичко.

И чак тогава пресушената гръд се сгърчила и на тухления пезул се разсипала шепичка бяла пепел. Няколко столетия подред умилени майки идвали да прокарат пръст по браздулиците в потъмнелите тухли, оставени от чудното мляко, после и кулата рухнала и сводовете разтоварили от тежестта си крехкия женски скелет. Накрая и ронливите кости се превърнали в прах и останал само един стар французин да се пържи в адската жегла и да повтаря пред всеки новодошъл тази история, достойна да изтръгва от поетите толкова сълзи, колкото и преданието за Андромаха.

В този миг към масата пристъпи една циганка, покрита с дебел златист слой мръсотия. В ръцете си държеше дете, чиито болни очи се губеха под парцаливи превръзки. Тя се превеи одве с безочливата угодливост на одрипаните и царствени раси, жълтите ѝ поли пометоха наоколо. Инженерът я отблъсна грубо, без да обръща внимание на молбите и проклятията, които се изсипаха от устата ѝ. Англичанинът я дръпна настрана и пхна в дланта ѝ един динар.

— Какво ви става? — троснато попита той. — Нейните гърди и нанизии струват колкото онези на вашата албанска героиня. И носеше сляпо дете.

— Знам я — отвърна Жул Бутрен. — Един дубровнишки лекар ми разказа историята ѝ. От няколко месеца налага очите на детето със зловредни мехлеми, за да са постоянно възпалени и да предизвикват съжалението на минувачите. То вижда още, но скоро ще стане онова, в което тя иска да го превърне: слепец. Тогава тази жена ще е осигурена

с прехрана, и то за цял живот, защото грижата за болен е доходносно занятие. Има майки и майки.

ПОСЛЕДНАТА ЛЮБОВ НА ПРИНЦ ГЕНДЖИ

ГЕНДЖИ СИЯЙНИЯ, най-големият прелъстител, смаял цяла Азия, стана на петдесет години и разбра, че е време да започне умирането. Втората му жена Мурасаки, Виолетовата Принцеса, така обичана през всичките взаимни изневери, го бе изпреварила в един от небесните палати, където отиват мъртъвците, добили известно достойнство в този изменлив и мъчен живот, и Генджи се терзаше, че не успява точно да си припомни усмивката или изражението на лицето ѝ, когато се разплакваше. Третата му съпруга, Принцесата От Западния Дворец, го бе измамила с един млад сродник, както той в своите ранни години бе мамил баща си с една съзряваща императрица. В световния театър отново започваше същото представление, но той бе наясно, че този път му се пада ролята на старец и предпочиташе пред нея тази на привидение. Затова раздаде каквото имаше, отпрати слугите и се приготви да доживее дните си в отшелническата килия, изградена преди това в полите на планината. Прекоси за последен път града, следван само от двама-трима предани слуги, които не можеха да се примирят с раздялата, с отлитането на собствената им младост. Въпреки ранния час зад тънките летви на щорите се притискаха женски лица. От прозорец на прозорец се носеше шепот, че Генджи си е останал все така неотразим и принцът за сетен път се увери колко навреме се оттегля. Три дена пътуваха, докато стигнат заслона, построен вдън полския пущинак. Колибата се гушеше под един стогодишен клен; есен беше и листите на великолепно дърво бяха хвърлили върху сламения покрив златен покров. Животът в тази пустош се оказа по-прост и по-суров, отколкото през дългото изгнание из чужди краища в бурната младост на Генджи, и изтънченият мъж можа най-сетне до насита да вкуси върховния разкош на крайното самолишение. Скоро дойдоха и първите студове, полите на планината се покриха със сняг, напомнящ мъхнатите дипли на зимни одежди, а мъглите погълнаха слънцето. От зори до здрач Генджи четеше в

оскъдното зарево на един мижав мангал Писанията и вкусваше от суровите слова сладост, каквато вече не можеха да му доставят и най-жарките любовни стихове. Но скоро усети, че очите му отслабват, сякаш всичките сълзи, пролени върху крехките му любими, бяха изгорили гледайте и се наложи да се примири с истината, че мракът ще го обгърне преди смъртта. Понякога от столицата пристигаше изнемогващ вестносец с подкосени от умора и студ крака и почтително му поднасяше послание от сродници или приятели, желаещи още веднъж да го навестят в този свят преди безкрайните и несигурни срещи в другия. Ала Генджи се страхуваше, че ще вдъхне на посетителите си единствено съжаление или почит, а и двете чувства го отвращаваха и предпочиташе пред тях забравата. Поклащаше тъжно глава и отправяше вестносеца с празен лист — той, прочутият на времето поет и калиграф. Малко по малко връзките със столицата се разхлабваха; годишният кръговрат на празненствата следваше своя ход далеч от принца, който някога ги бе направлявал с един мах на ветрилото, и Генджи, безцеремонно изоставен в скръбта на усамотението, подлютяваше непрекъснато болката на очите си, тъй като вече не се свенеше да плаче.

Две-три бивши любовници пратиха вест, че са готови да дойдат, за да споделят населеното му със спомени уединение. Най-нежните писма пишеше Дамата От Селото На Отронените Цветове: отколешна наложница, която не блестеше нито с род, нито с ослепителна красота, тя всеотдайно бе обслужвала съпругите на Генджи и осемнайсет години поред бе обичала принца, без да се умори от страданието. Той от време на време бе спирал след залез пред прага ѝ и тези посещения, редки като звездици в дъждовна нощ, се бяха оказали достатъчни, за да озарят живота на Дамата От Селото На Отронените Цветове. Без да се лъже за хубостта или за ума и рода си, дамата, едничка сред толкова любовници, бе запазила жива благодарността си към Генджи, понеже не смяташе за нещо естествено любовта му.

След като не получи отговор на писмата си, тя нае скромна каляска и потегли за колибата на принца отшелник. Бутна притеснено вратичката от оплетени клони и падна на колене със смутена усмивка, извинявайки се за пристигането си. По онова време Генджи още разпознаваше лицата на своите посетители, стига да дойдеха съвсем наблизо. Горчива злост го завладя пред тази жена, която будеше в него

най-парещите спомени за мъртвите дни не толкова със собственото си присъствие, колкото с ръкавите си, попили уханията на покойните му съпруги. Тя окаяно го молеше да я задържи поне като слугиня. За пръв път неумолим, той я пропъди, но неколцина от старите прислужници на принца си оставаха нейни приятели и от време на време ѝ носеха вести за него. На свой ред жестока за пръв път през живота си, тя отдалече следеше напредващата слепота на Генджи, както изчаква вечерта жена, нетърпелива час по-скоро да влезе при любимия.

Щом научи, че вече почти не вижда, тя свали градските си одежди и облече къса груба дреха, каквито носят младите селянки; сплете косите си като момичетата, когато излизат в полето, и нарами вързоп с топчета плат и съдини, все едно купени от селски панаир. Така издокарана, потегли за мястото, където доброволният отшелник споделяше самотата си с горските кози и пауни; последната част от пътя измина пеш, за да се вживее напълно в ролята си с помощта на калта и умората. Ситният пролетен дъждец квасеше омекналата земя и давеше последното зарево на отиващия си ден: в този час, увит в строгото си монашеско наметало, Генджи пристъпваше бавно по пътеката, грижливо изравнена от старите слуги, за да не го препъне някой камък. Застиналото му лице, погаснало от слепотата и настъпващата старост, напомняше запечатано огледало, отразявало някога красотата и сълзите на Дамата От Селото На Отронените Цветове бликнаха, без да става нужда да ги призовава.

Генджи целият потръпна от този женски хлип и бавно се извърна към мястото, откъдето идваше.

— Коя си ти, жено? — тревожно попита той.

— Викат ми Укифуне, дъщерята на изполичаря Сохей — изрече дамата, като се мъчеше да наподобява селския говор. — Ходих в града с майка ми да купуваме сукно и грънци, ще ме женят другия месец. Ама се загубих по пътеките в планината и плача, щото ме е страх от дивите свини, от вампири, от мъжките мераци и от душите на умрелите.

— Цялата си вир вода, девойче — каза принцът, слагайки ръка на рамото ѝ.

Тя наистина беше мокра до кости. От допира на тази ръка снагата ѝ цялата премалая, но Генджи можеше и да реши, че я тресе от студ.

— Ела в моята колиба — угрижено я покани принцът. — Ще се стоплиш на огъня, макар в него да е останала повече пепел, отколкото главни.

Тя го последва, като се стараеше да ходи със спънатата крачка на селянка. Двамата прилекнаха пред тлеещия огън. Генджи протегна ръце към топлото, ала жената криеше пръстите си, твърде тънки за селска мома.

— Сляп съм — въздъхна Генджи след малко. — Не се срамувай, девойче, да махнеш мокрите одежди от себе си и да се сгрееш на огъня.

Дамата послушно свали селската си дреха. Пламъците позлатиха тънката ѝ снага, изваяна сякаш от най-блед кехлибар. Изведнъж Генджи прошепна:

— Излъгах те, девойко, не съм напълно сляп. Мержелееш ми се като през мараня, а то може би е сиянието на хубостта ти. Позволи ми да обгърна с ръка раменете ти, защото още трепериш.

Така Дамата От Селото На Отронените Цветове отново стана любовница на принц Генджи, когото смирено бе обичала осемнайсет години. Тя не пропусна да пролее свенливите девически сълзи на първата нощ. Тялото ѝ като по чудо бе останало младо, а погледът на принца бе твърде замътен, за да различи няколкото сиви косъма.

Когато милувките им стихнаха, дамата коленичи пред принца и каза:

— Излъгах те, княже. Аз наистина съм Укифуне, дъщерята на изполичаря Сохей, но не съм се губила в планината. Славата на принц Генджи стигна до нашето село и сама дойдох, за да позная любовта в твоите ръце.

Генджи се изправи, залитайки като бор, разтресен от зимата и виелицата, и процеди през зъби:

— Проклета да си задето ми припомни моя най-лют враг, красивия принц с искрящи очи, чийто образ не ми дава да мигна нощем... Върви си...

И Дамата От Селото На Отронените Цветове побягна навън, покаявайки се горчиво за своята грешка.

Следващите седмици Генджи остана сам. Страдаше. С огорчение откриваше, че е още твърде вдаден в заблудите на този свят и съвсем неподготвен за очищението и обновяването в другия. Дъщерята на

изполичаря Сохей бе пробудила с посещението си вкуса към създанията с тесни китки и издължена заострена гръд, с гърлен покорен смях. Слепотата напредваше и докосването оставаше единствената му връзка с красотата на всемира. Гледките, сред които се бе усамотил, не носеха утеха, защото ромонът на потока е поеднообразен от женския говор, а извивките на хълмовете и къделите на облаците са за зрящите — твърде далечни, за да ги погали.

След два месеца Дамата От Селото На Отронените Цветове опита за втори път. Сега се нагласи грижливо и се намаза с благовония, но така, че облеклото ѝ в своята изисканост да остане скромно и неразточително, а ефирното ѝ, ала незапомнящо се ухание да издава бедното въображение на млада издънка от личен провинциален род, нестъпвала в двора.

Нае носачи и богат паланкин, ала все пак без последните градски нововъведения. Постара се да пристигне пред колибата на Генджи по мръкнало. Лятото я бе изпреварило в планината. Генджи седеше, облегнат на клена, и слушаше песента на щурците. Тя пристъпи смутено, надничайки иззад ветрило, и прошепна:

— Аз съм Шуджо, жената на Сукадзу, благородник седми ранг от провинция Ямато. Тръгнах на поклонение в храма на Изе, но един от носачите ми си навехна ногата и не мога да продължа преди изгрев слънце. Посочи ми подслон, където да отдъхна без страх от сплетни, а и слугите ми да подремнат.

— Че къде една млада жена ще е по-защитена от сплетни, ако не под покрива на слепия старец? — горчиво отрони принцът. — Свърталището ми е тясно за твоите слуги и те могат да налягат под дървото, а на теб отстъпвам единствения сламеник в моята колиба.

И той се надигна опипом, за да ѝ покаже пътя. Ни веднъж не обърна очи към нея и тя разбра, че е съвсем сляп.

Когато тя легна върху постелята от суха шума, Генджи печално приседна на прага. Тъжно му беше, дори не знаеше красива ли е младата жена.

Нощта беше топла и светла. Месечината къпеше лицето на слепеца, изрязано сякаш от бял нефрит. Мина доста време, дамата се надигна от горското си ложе и седна до него на прага. После каза с въздишка:

— Сънят не идва в такава чудна нощ. Позволи ми да ти изпея една от песните, които напират в душата ми.

И без да дочака отговор, поде тъжен напев, един от любимите на принца, който толкова пъти го бе слушал от устата на любимата си съпруга, Теменужената принцеса. Неусетно, с изтръпнало сърце, Генджи се притисна към непознатата.

— Откъде идеш, млада жено, къде си научила песните на моята младост? О, арфо, запечатала отколешни гласове, остави ме да прокарам пръсти по струните ти.

И той погали косите ѝ. След време попита:

— За жалост, твоят мъж сигурно е по-хубав и по-млад от мен, нали млада съпруго от земите на Ямато?

— Мъжът ми не е хубав и не изглежда по-млад — отговори простичко Дамата От Селото На Отронените Цветове.

Така с нов образ дамата стана любовница на принц Генджи, комуто някога бе принадлежала. На сутринта му помогна да приготви топла каша и Генджи ѝ каза:

— Сръчна си и нежна, млада жено, не вярвам и принц Генджи, който е бил така щастлив в любовта, да е имал по-ласкава любима от теб.

— Никога не съм чувала за този принц Генджи — поклати глава дамата.

— Какво? — горчиво се провикна Генджи. — Толкова ли бързо го забравиха?

И целият ден беше мрачен. Дамата разбра, че за втори път е сбъркала, но Генджи като че ли не се канеше да я гони и изглежда му харесваше шумоленето на копринените ѝ поли в тревата.

Дойде есен и превърна дърветата по склоновете във феи, наметнати с багреници и свила, обречени да умрат с първите студове. Дамата разказваше на Генджи за сивата охра, за златистата охра, за модрата охра, като гледаше това да става уж случайно и всеки път да му помага сякаш не нарочно. Тя постоянно учудваше Генджи с прекрасните венци, които плетеше, с майсторството си да приготвя изтънчени, макар и съвсем прости ястия и с нагаждането на нови стихове към старите, сладостно болезнени напеви. Някога бе показвала същите умения в павилиона си на пета наложница, където Генджи я навестяваше, но омаян от любовта на други, той не бе ги забелязвал.

В късната есен от блатата се надигна треска. Отровеният въздух пъкаше от гадини и всяко вдъхване беше глътка от заразен извор. Генджи легна болен на постелята си от суха шума и разбра, че този път няма да стане. Срамуваше се от дамата заради слабостта си и наложеното от болестта унижение да приема грижите ѝ, но този мъж, цял живот търсил във всяко изживяване едновременно неповторимото и болката, не можеше да не се наслади на онова, което тази нова и окаяна близост между две същества прибавя към броените любовни наслади.

Една сутрин, докато дамата разтриваше коленете му, Генджи се повдигна на лакти и търсейки пипнешком дланите ѝ прошепна:

— Млада жено, така грижовна към един умиращ, излъгах те. Аз съм принц Генджи.

— Когато дойдох при теб, бях само неuka провинциалистка — каза дамата — и не знаех кей е принц Генджи. Сега знам, че е бил най-красивият и най-желаният сред мъжете, но и без да си принц Генджи, те обичам.

Генджи се усмихна с благодарност. Откакто очите му бяха замлъкнали, погледът му сякаш се бе преместил върху устните.

— Ще умра — печално промълви той. — Не се оплаквам, че споделям участта на цветята, буболечките и звездите. В този всемир, където всичко отминава като сън, би било непристойно да те има вечно. Не жала, че нещата, създанията и сърцата са смъртни, защото от тази беда се ражда част от красотата им. Но ми е тъжно заради тяхната неповторимост. Някога увереността, че всеки миг от живота ми разкрива нещо, което няма да се повтори, представляваше най-важната част от съкровения ми наслаждения: днес умирам със срама на избраник, поканен сам на върховно празненство, празнувано един-единичък път. Скъпоценности, блеснали пред погледа на умиращ слепец... Други жени ще разцъфнат, усмихнати като моите любими, но усмивките им няма да са същите и бенката, от която сърцето ми е примирало, ще е по-настрани с един атом върху кехлибарената буза. Други сърца ще стенат под теглото на непосилна любов, ала техните сълзи няма да са нашите сълзи. Овлажнели от страст длани ще се търсят под разцъфналите бадеми, но никога един и същ дъжд от оронен цвят не посипва втори път едно и също човешко щастие. О, приличам на човек, отнесен от потоп, който отчаяно търси късче суха

земя, за да остави няколко пожълтели писма и ветрила с избелели цветове... Какво ще стане с теб, когато няма да ме има, за да те съхранявам, о, спомен за Синята Принцеса, моята първа жена, в чиято любов повярвах едва след смъртта ѝ? А с теб, скръбен спомен за Дамата От Глициниевия Павилион, издъхнала в ръцете ми, защото една съперница бе пожелала сама да ме обича? И с вас, болезнени спомени за твърде красивата ми мащеха и твърде младата ми съпруга, които поред се заеха да ме научат каква болка е да си съучастник и жертва в изневеря? И ти, толкова ефирен спомен за дамата Градинско Щурче, която избяга от свян, и аз трябваше да подиря утеха при младичкия ѝ брат с детинско лице, още озарено от усмивката на девичи срам? А с теб, свиден спомен за Дамата На Дългата Нощ, така нежна, приела да бъде едва трета в дома и сърцето ми? И с теб, мил простодушен спомен за дъщерята на изполичаря Сохей, залюбила в мен миналото ми? А с теб, най-вече с теб, сладостен спомен за малката Шуджо, за теб, която в този миг разтриваш коленете ми и нямаш време, за да се превърнеш в спомен? Шуджо, която ми се иска да бях срещнал по-рано, но пък е и право един плод да остане за късната есен...

Замаян от печал, той отпусна глава върху твърдата възглавница. Дамата От Селото На Отронените Цветове се надвеси над него и разтреперана зашепна:

— А нима нямаше в палата ти и една друга жена, чието име не спомена? Не беше ли тя нежна? Не се ли казваше Дамата От Селото На Отронените Цветове? О, спомни си...

Но лицето на принц Генджи вече се бе отпуснало в покая, отреден за мъртъвците. Краят на всяка болка бе изличил и най-малката следа от пресита или горест и сякаш бе успял да го убеди, че е още на осемнайсет години. Дамата От Селото На Отронените Цветове се хвърли на земята и заради неудържимо, солени сълзи потекоха по страните ѝ като бурен порой, а изскубнатите ѝ коси се разхвърчаха като фъндъци коприна. Единственото име, което Генджи забрави, бе нейното.

МЪЖЪТ, КОЙТО ОБИКНАЛ САМОДИВИТЕ

СТЪРЧЕШЕ ПРАВ и бос сред прахоляка, сред жегата и миазмите на пристанището, под протрития брезент на едно кафене, където неколцина клиенти напразно диреха заслон от слънцето. Овехтелият му бозав панталон стигаше едва до пищялите и острите кокалчета, извивките на петите, дългите мазолести и съвсем изподрани ходила, гъвкавите и чувствителни пръсти очевидно принадлежаха към расата на дарените с интелект стъпала, навикнали на всекидневен допир до въздуха и земята, вкоравени от ръбовете на камъните — в средиземноморските краища те придават на облечения човек нещо от волната непринуденост на голия. Умеещи нозе, така различни от тромавите тежки подпори, напъхани в северните обувки... Излинялото синьо на ризата му се съчетаваше с избелелите от зноя цветове на небето, раменете и плешките му надничаха през скъсания плат като остри плочи, леко издължените уши обрамчваха косо черепа, подобно дръжките на амфора, и несъмнени следи от хубост още личаха на изпитото му отнесено лице — досущ подаващи се тук-там из сипей отломъци на древна статуя. Очите му на болно животно надничаха доверчиво иззад дългите като на ослица мигли, дясната му ръка оставаше през цялото време протегната с упорития натраплив жест на архаичните идоли, които сякаш просят от посетителите в музеите милостинята на възхищението, а от широко отворената му уста измежду двата реда ослепително бели зъби излизаше несвързано мучене.

— Глухоням ли е?

— Не е глух.

Янис Деметриадис, собственик на големите сапунени фабрики на острова, използва миг разсейване, когато погледът на лудия се зарея към морето, и пусна една драхма на гладкия плочник. Тяхото прозвънване, полузаглушено от тънкия слой пясък, начаса бе уловено от просяка, който стръвно грабна монетката от бял метал и веднага пак

застана в умолителната си страдалческа поза на чайка върху ръба на кей.

— Не е глух — повтори Янис Деметриадис и остави пред себе си чашката, до половината пълна с мазна черна утайка. — Загубил е словото и ума си при такива обстоятелства, че понякога му завиждам: аз съм с всичкия си и при това богат, но така често срещам единствено досада и празнота по пътя си. Този Панайотис (така му е името) онемя на осемнайсет години, защото видял голи самодиви.

Свенлива усмивка се появи върху устните на Панайотис, когато чу името си. Не личеше да е доловил смисъла на думите, изречени от достолепния господин, в когото смътно различаваше покровител — до него стигаше само тонът, не и значението. Доволен, че за него говорят и може би има надежда за още милостиня, той почти недоловимо протегна длан, както кучето докосва боязливо коляното на господаря, за да не забравят да го нахранят.

— Син е на един от най-заможните селяни в моето село — продължи Янис Деметриадис, — по изключение, наистина богат. Баща му се чуди какво да прави със земята си... има хубава къща от дялан камък, градина с всякакви фиданки, зарзават в двора, будилник в кухнята, кандило пред иконостаса... всичко както си му е редът. За Панайотис можеше да се каже нещо, което рядко се чува за един млад грък: че хлябът му е опечен, и то за цял живот. Можеше да се каже също, че пътят му е проправен докрай — гръцки път, прашен, каменлив и еднообразен, но с някое щурче от време на време и весели отбивки към кръчмарските порти. Помагаше на старите жени да обрулят маслините, наглеждаше затварянето на касите със стафиди и тегленето на балите вълна, при пазарлъците с тютюнотърговците подкрепяше мълчешком баща си, като се изплюваше с презрение всеки път, когато онзи предлагаше цена под намислената; сгоден беше за дъщерята на ветеринаря, мило девойче, което работеше в моята фабрика, беше много хубав и за любовници му се брояха всички жени в околността, които обичат любовта; разправяха, че спял с попадията — и така да беше, попът не му се сърдеше, защото жените не го привличаха особено, неговата пък никак — а и тя лягаше с всекиго. Представете си скромното щастие на един Панайотис: любовта на хубавиците, завистта на мъжете, понякога и желанието им, сребърен часовник, на два-три дена снежнобяла, изгладена от майка му риза, за

обед пилаф, на вечеря чаша синкаво дъхаво узо. Но щастието е крехко и когато не го заплашват хора или обстоятелства, дебнат го привидения. Може би не знаете, че островът ни е пълен със загадъчни присъствия. Нашите призраци не приличат на вашите северни таласъми, които излизат само в полунощ, а денем си кротуват в гробищата. Тукашните забравят да се наметнат с бял саван и скелетите им са покрити с плът. Но са може би по-опасни от душите на мъртвците, които поне са били кръстени, живели са и са вкусили от страданието. Самодивите от нашите поля са невинни и злотворни като природата, като нея закрилници и губителки едновременно. Древните богове и богини са наистина мъртви, в музеите са напъхани само мраморните им трупове. Тукашните самодиви приличат по-скоро на вашите феи, отколкото на представите ви, създадени от Праксител. Но народът ни вярва в тяхната сила: те са истински, както земята, водата и коварното слънце. В тях се въплъщава светлината на лятото, затова и щом ги зърнеш, получаващ шемет и се вцепеняваш. Те се появяват само в трагичния час на обeda, сякаш потопени в тайнството на ослепителното пладne. Селяните, преди да полегнат, си залостват портите: не заради слънцето, а заради тях. Тези наистина съдбовни вълшебници са красиви, голи, носещи прохлада и вредни като заразена с треска вода; който ги е видял, неусетно се стапя от нея и мерак, а набере ли кураж да ги докосне, онемява за цял живот, защото не бива простосмъртни да научават тайните на тяхната любов. И така една сутрин две овце на Панайотовия баща започнали да се въртят. Болестта бързо ударила най-хубавите глави от стадото и харманът пред къщата се напълнил с въртоглав добитък. Панайотис тръгнал сам в жегата, в най-големия пек, да вика ветеринаря, който живее от другата страна на връх Свети Илия, в едно селце досами морето. Привечер още го нямало. Тревогата на бащата се пренесла от овцете на сина. Претърсили напразно полето и околните валози, цяла нощ жените от рода се молили в селския параклис, който си е един плевник, осветен от двајсетина свещи, и човек чака всеки миг да влезе Мария, за да роди. На другия ден вечерта, в часа за отмора, когато мъжете седат пред масичките на мегдана с филджанче кафе, чаша вода и лъжичка сладко, се задал един нов Панайотис: преобразен, все едно минал през смъртта. Очите му пламтели и бялото и зениците сякаш били стопили ириса; по-жълт, отколкото след два месеца малария, с уста разтегната в

малко гузна усмивка, от която вече не излизали думи. Все пак не бил напълно ням. От гърлото му се изтъркулвали накъсани срички, като сетното бълбукане на пресъхващ извор: „Самодивите... Госпожици... Самодиви... Хубавици... Голи... Хубост... Руси... Косите им руси...“

Само това успели да измъкнат от него. През следващите дни на няколко пъти го чували да си мърмори „Косите им руси... Руси“ — сякаш галел коприна. И с това се свършило. Очите му погаснали, но оттогава погледът му, винаги унесен и вторачен, доби чудни свойства: той гледа слънцето, без да замижи — може би му носи радост съзерцаването на ослепителното русо нещо. Бях в селото първите седмици, когато той залиня: нямаше треска, никакви признаци за слънчасване или пристъп. Родителите му го водиха да му баят в един прочут манастир наблизо: той тръгна кротко като болна овца, но нито черковната служба, нито каденето с тамян, нито магиите на селските бабички успяха да пропъдят от кръвта му бесните самодиви с цвета на слънцето. Отначало няколко дена не го свърташе и все се връщаше на мястото, където ги зърнал: има там един извор, от който рибарите понякога си наливат вода, дълбок овраг, смокинова горичка с пътека надолу към морето. На хората им се сторило, че виждат в рядката трева леки следи от женски нозе и легнали тела. Нали си представяте сцената: бликовете в смокиновата сянка, която не е сянка, а по-зелено и сладостно начертание на светлината; младият селянин, стреснат от женските гласове и смехове, като ловец от пляска на криле; неземните девойки протягат белите си ръце и русите им власинки улавят лъчите; гол корем с играеща по него сянка на листо; светла гръд и зърното ѝ — розово, а не мораво; целувките на Панайотис, който хапе косите и устата му се пълни с вкус на мед; желанието му, потъващо между светли бедра. Както няма любов без сърдечна отмала, така не съществува и истинска сласт без захласване по красотата. Останалото в крайна сметка е само машинално посягане, като жаждата и глада. Самодивите открехнали пред младия безумец достъпа до един женски свят, толкова отдалечен от момите на острова, колкото са те от самките на добитъка; дарили го с опиянението на незнайното, с премалата от чудото, с искрящата прокоба на щастието. Разказват, че оттогава не е преставал да се среща с тях в жегата, когато тези прекрасни демони бродят, зажаднели за любов; изглежда е забравил дори лицето на годеницата си и се извърща от нея като от грозна маймуна, а срещне ли

попадията, плюе и тя плака два месеца, преди да намери разтуха. Самодивите са му взели ума, за да го включват в игрите си, като невинен фавън. Вече не работи, не знае кой ден е и кой месец и тръгна по просия, като рядко остава гладен. Скита наоколо, избягва по-оживените пътища, вре се из полята и боровите гори, по склоновете на пустите баири; разправят; че по жасминов цвят, оставен върху един зид, или бяло камъче в корените на някой кипарис, научавал часа и мястото на самодивските сборища. Според селяните, нямало да остарее: като всички урочасани, щял да изсъхне, без да се знае на осемнайсет години ли е или на четирийсет. Но коленете му треперят, умът му е напълно изветрял и от устата му никога вече няма да излезе човешка реч: още Омир е знаел, че легне ли някой със златните богини, губи разсъдък и сила. А аз завиждам на Панайотис. Той излезе от света на фактите и влезе в другия, на виденията, но ми се случва да си помисля, че виденията може би са формата, в която се явяват на простосмъртните най-скритите присъствия.

— Но, Янис — обади се с раздразнение госпожа Деметриадис, — да не би наистина да мислиш, че Панайотис е видял самодивите.

Янис Деметриадис не отговори, защото в този миг се повдигаше от стола, за да поздрави трите горделиви чужденки, които минаваха край кръчмата. Младите американки, целите в бяло, пристъпваха с гъвкави крачки по обления в слънце кей, а зад тях старият хамалин пъшкаше под тежестта на покупките. Подобни на три момиченца, излизащи от училище, те се държаха за ръце. Едната бе заплела в русите си коси миртово клонче, другата носеше огромна мексиканска сламена шапка, а третата се бе забрадила подобно на селянка с памучна кърпа и черни слънчеви очила криеха лицето ѝ като маска. Трите млади жени живеяха на острова — бяха купили една къща далеч от пътищата. Нощем излизаха със собствената си лодка да бият риба с тризбец, есенно време ловуваха пъдпъдъци. С никого не общуваха и сами се грижеха за себе си, опасявайки се да допуснат прислужница в усамотението си; недружелюбието им ги предпазваше от клюки, но пък вероятно ги излагаше на клевети. Опитах се да уловя погледа на Панайотис към тези три богини, но отнесените му очи останаха разсеяни и погаснали: явно не разпознаваше своите самодиви, облечени като жени.

Изведнъж се наведе с гъвкаво, почти животинско движение, за да вдигне още една драхма, изпаднала от нечий джоб, и аз видях, вплетено в остриите влакна на метнатата през рамото му куртка, единственото, макар и неуловимо доказателство: тънка златна нишка, изгубената свила на един рус косъм.

СВЕТА БОГОРОДИЦА НА ЛАСТОВИЦИТЕ

НА МЛАДИНИ Терапион бе най-верният следовник на великия Атанасий — суров и строг монах беше, благ само към създания, недокоснати от дяволски пръст. В Египет бе възкресявал и покръствал мумии, във Византион бе изповядвал императори, сетне бе дошъл в Гърция, воден от откровение, за да въведе в правия път тази земя, все още оплетена в козните на Пан. Лют гняв пламваше в сърцето му пред обожествяваните дървета, обкичени от трескави селяни с парцалени ленти, за да треперят вместо тях при най-лекия полъх, пред щръкналите из нивята фалоси, които правели земята плодна, пред глинените кумири, смушени из разни ниши в стените и в зидарията на кладенците. Съгради си сам тясна килия на брега на Кефиса, ръсейки със светена вода всеки камък. Селяните бяха готови да споделят с него коравия си къшей, но макар изнемощели и болнави, съсипани от гладория и войни, Терапион така и не успяваше да ги извърне към небето. Те почитаха облечения във варак като изгряващото слънце Иисус, сина на Мария, ала неуките им сърца съхраняваха вярата в божества, стаени в кухите дънери или витаещи над кипнали извори; всяка вечер те оставяха под самодивския чинар паничка с мляко от единствената си коза; по пладне момците дебнеха в сянката на дърветата да зърнат жените с ониксови очи, които насищат глада си с мащерка и горски мед. Те пъкаха навред, дъщери на тази корава и суха земя, която облича в образ и вещество неща, нетрайни другаде като мъглата. Дирите им оставаха в размекнатата пръст при чешмите, белите им телеса отдалече се сливаха с блещукането на камъните. Навремени се случваше осакатена вила да оживее в неодялания дирек на някоя къща и жално да стене и пее по цяла нощ. Почти нямаше ден урочасан добитък да не се залута в планината и едва месеци по-късно намираха разхвърляните му кости; Лукавите повеждаха за ръце децата, да танцуват на ръба на урвите, и бездната всмукваше тежките телца, докато леките демонски нозе не докосваха земята. Или помамен по пътеките им момък слизаше ни жив, ни умрял, разтреперан като лист,

след като е напил смъртната вода на някой извор. Подир всяко поражение монахът Терапион размахваше юмрук срещу горичките, свърталища на проклетите изчадия, ала селяните продължаваха да почитат полуневидимите самовили и да им прощават злодеянията, както не можеш да не простиш на слънцето — че размеква мозъка на лудия, на луната — че суче млякото на заспалата дойка и на любовта — че така боли от нея.

Угодникът божи се страхуваше от тях като от глутница вълчици, те не му даваха мира, досущ сюриса блудници. Миг покой нямаше: нощем топлото им дихание къпеше лицето му, все едно из стаята бродеше плашливо зверче. Тръгнеше ли през полето, за да причести някой болен, по петите си чуваше лекото им припряно топуркане на млади кози, а случеше ли му се въпреки рвението си да заспи в молитвен час, те закачливо му опъваха брадата. Не се и опитваха да го прелъстяват, толкова грозен, смешен и стар им се струваше в дебелилото си расо от бозава аба, а те на свой ред, колкото и хубави да бяха, не можеха да запалят нечисти помисли в него и голотата им го отвращаваше, подобно бледата мекота на гъсеницата или хлъзгавата кожа на смоците. И все пак го въвеждаха в изкушение, понеже почваше да се усъмнява в Божията премъдрост, родила толкова безполезни и вредни създания, че сътворението накрая излизаше пакостлива игра, с която Той се бе тешил.

Една сутрин селяните завариха своя монах да сече самодивския чинар и ги заболя двойно, защото хем се страхуваха, че вилите ще им отмъстят, ще си заминат и ще запечатат изворите, хем им беше жал за сенчестото дърво, под което виеха хорото си. Но дума не обелиха пред светия старец, от боязън да не разсърдят Небесния отец: нали и дъждът, и слънцето са от него. Замълчаха си и мълчанието им още повече засили настървението на монаха Терапион.

Сега вече не излизаше без два кремъка, скрити в ръкава на расото, и след като се огледаше в опустялото поле, крадешком подпалваше някоя стара маслина, в чиито хралупест дънер виждаше самодивска бърлога, или млада люспеста борика, отронила златни сълзи от смола. Над листака се вдигаше прозрачно голо тяло, избягваше при дружките си, които гледаха отдалече като стадо подплашени сърни, и светиня му възликуваше, че е изличил още едно свърталище на Злото. Навред побиваше кръстове и младият божествен

дивеч заобикаляше сянката на тези върховни бесила, така че около пречистеното село се образуваше все по-широк кръг от мълчание и пустош. Преследването продължаваше крачка по крачка, вече в полите на планината, но от нейните бодливи къпинаци и стръмни сипеи боговете се прогонваха много по-мъчно. Най-сетне, стегнати в пръстен от молитва и огън, изпосталели от липсата на приношения, креещи за любов, откак селските момци ги изоставиха, вилите потърсиха убежище в един пуст дол, където няколко черни бора, израсли от глинещата земя, като огромни птици бяха сграбили в закривените си нокти буците червеникава пръст и накокошинили в небето хилядите тънки игли на орловата си перушина. Изворите, които бълбукаха под камънака, бяха леденостудени и не мамеха перачките и овчарите. В хълбока на хълма чернееше пещера, но толкова тясна при входа, че човек можеше да се вмъкне само странишком. Открай време вилите се криеха тук, когато бурята прекъснеше игрите им, защото и те като всички горски твари се плашат от гърма, и пак тук идваха да спят в безлунните нощи. Млади овчари разправяха, че са прекрачвали през спасението на душите си, през заплахата младостта им да погасне и са влизали вътре, а после само за онази омайна голота приказваха, недокрай зърната, и за косите, повече отгатнати, отколкото докоснати. За монаха Терапион пещерата, потулена в канарите, бе като язва в собствената му гръд и часове наред той стърчеше прав посред дола с вдигнати ръце и молеше небето да го подкрепи, за да разпръсне тези отломки от божественото племе.

Скоро след Великден монахът събра една вечер най-верните или най-простодушните от своите енориаши, раздаде им лопати и фенери, самичък грабна едно разпятие и ги поведе през пущинаците сред галещия, просмукан от мъзга мрак, защото не искаше да изтърве непрогледната нощ. Спря пред входа на пещерата и не даде на никого да влезе, от страх да не се поддаде на изкушението. В тъмното се чуваше ромонът на изворите. Нещо шумолеше, но съвсем тихо, като полъх в боровите клонки. Това беше диханието на заспалите самодиви, които сънуваха младостта на света, сънуваха времето, когато хората ги нямаше, а земята раждаше само дървета, зверове и богове. Селяните запалиха голям огън, но се видя, че няма да успеят да подпалят скалата и монахът им заповяда да разбъркат хоросан и да докарат камъни. На разсъмване започнаха строеж на малък параклис, кацнал на стръмното

точно пред входа на прокълнатата пещера. Стените още не бяха изсъхнали, покрив нямаше, нямаше и врата, но монахът Терапион знаеше, че вилите не ще посмеят да избягат през божия дом, вече осветен от него. За по-сигурно бе изправил в дъното на параклиса, точно пред отвора в скалата, един голям Христос, изрисуван на равнораменен кръст, и понеже самодивите разбират само езика на усмивките, се дърпаха като опарени от образа на Разпнатия. Първите лъчи на слънцето срамежливо обточиха входа на пещерата: в този час клетничките имаха обичай да излизат за сутрешната си гощавка с роса от клоните на близките дървета и сега проплакваха пленени, молеха за помощ и в невинността си му обещаваха обичта си, ако ги пусне. Целият ден продължи градежът и чак до вечерта от камъка капеха сълзи, някой кашляше, стенеха задавени гласове, все едно писъци на ранени животни. На другия ден сложиха и покрив и завъртяха на вратата голям железен ключ. Вечерта уморените селяни се върнаха в селото, но Терапион остана да спи до параклиса и цяла нощ се вслушва доволен във воплите на своите пленнички. Сърцето му не беше безжалостно и той целият посърваше, когато се случеше да настъпи някой червей или полите на расото му да прекършат цвете, но сега се радваше като човек, успял да зазида между две тухли гнездото на млади пепелянки.

На сутринта селяните донесоха вар, белосаха параклиса отвън и отвътре и той заприлича на бяла гълъбица, кацнала в пазвата на скалата. Двама от най-безстрашните влязоха в пещерата и варосаха влажните пропускливи стени, за да не сълзят изворната вода и медът на пчелите вътре в убежището, да не подкрепят гаснещия живот на жените самодиви. Изнемогващите вили бяха останали без силата, от която се нуждаят, за да се покажат на хората, и само тук-там в сянката смътно се мержелееше сгърчена млада уста, две тънки умоляващи китки или бледият трендафил на някоя гръд. Или от време на време дебелиите, изплескани с вар пръсти напипваха върху някоя издатина играеща дълга къдрица, като мекия мъх, който никне във влажни и пусти места. Телата на самодивите чезнеха в пара, готови да се посипят като пращеца от крилете на умрели пеперуди, те все още проплакваха, но тихите им стенания едва-едва се дочуваха и това бяха вече само окаяни самодивски души.

Цялата нощ след това монахът Терапион прекара в молитва на прага на параклиса, като пустинник в своя скит. Изпълваше го с блаженство мисълта, че преди да изгрее новата месечина, стенанията ще секнат и измрелите от глад вили ще са само нечист спомен. Молеше се, за да ускори мига, когато смъртта ще освободи пленничките му, защото пряко волята си започваше по мъничко да ги жали и се срамуваше от слабостта си. Никой не се качи вече при него, селото сякаш бе останало на другия край на света и на отсрещния склон нямаше нищо, освен червена пръст, борове и наполовина скритата под килима от златни иглици пътека. В ушите му кънтяха само отслабващите хлипове и неговият все по-пресипнал глас, който редеше молитви.

Вечерта на другия ден върху пътеката се яви една жена, запътена към него. Гледаше в земята и вървеше леко сведена, шалът и дрехата и бяха черни, но през тъмния плат се просмукваше тайнствено сияние, все едно бе заметнала с нощ утрото. Макар да беше много млада, крачеше с достолепието и гордостта на старица, а сладостта ѝ бе като на узрял грозд и на уханно цвете. Щом стигна до параклиса, тя изгледа монаха право в очите и той усети как рвението му се разколебава.

— Тази пътека не води заникъде, жено — каза той. — Откъде идваш?

— От изток, като зората — каза младата жена. — А ти какво правиш тук, човече божи?

— Зазидал съм в тази пещера самодивите, които вилнееха наоколо — отвърна монахът, — съградих пред свърталището им параклис и сега не смеят да минат през него, защото и те по своему изпитват боязън от Бога. Чакам ги да умрат от глад и от студ вътре и когато това стане, мир Божи ще се възцари из тия краища.

— Откъде знаеш, че мирът Божи не се простира и върху самодивите, както и върху кошутите, и козите стада? — отвърна му младата жена. — Не си ли чувал, че Господ при сътворението забравил да сподоби с криле някои от ангелите и те паднали на земята, заселили се в горичките и от тях се родило племето на вилите и козлоногите свирачи? Други пък останали на една планина и били олимпийски богове. Не издигай като езичниците сътвореното над Твореца, но и не роптай срещу Неговите създания. И благодари в сърцето си на Бога, че е създал Диана и Аполон.

— Моята душа не стига толкова нависоко — каза смирено старият монах. — Вилите изкушават енорияшите ми и са гибелни за спасението им, а аз отговарям за него пред Господа Бога и затова ще ги гоня, ако ще и до вратата на ада.

— И усърдието ще ти се зачете, честни човече — усмихната каза младата жена. — Ала не виждаш ли начин да се съчетаят животът на вилите и спасението на твоите енорияши?

Гласът ѝ беше сладостен като флейта. Смутеният монах наведе очи. Младата жена сложи ръка на рамото му и каза с дълбок глас:

— Пусни ме, отче, да вляза в тази пещера. Обичам пещерите и жаля онези, които дирят подслон в тях. В пещера родих моя Младенец, в пещера го предадох без страх на смъртта, за да се роди втори път във Възкресението.

Пустинникът се отдръпна и ѝ стори път. Тя тръгна със сигурна крачка към входа на пещерата зад олтара. Големият кръст се изпречи отпреде ѝ, тя го отмахна внимателно, като нещо съкровено, и влезе.

В мрака воплите се усилиха, зачу се чуруликане и сякаш пърхане на криле. Младата жена говореше с вилите на някакъв незнаен език, може би птичи или ангелски. След малко тя излезе при монаха, който не бе прекъснал молитвата си.

— Гледай, човече божи, и слушай. Безброй малки гърла се обаждаха изпод наметката ѝ.

Тя разгърна полите ѝ и монахът Терапион видя, че в гънките са се сгушили стотици ластовички. Жената разтвори широко ръце, все едно се молеше, и пусна птичките. После каза с чист като арфа глас:

— Хайде, деца мои.

Освободените ластовици се издигнаха във вечерното небе и започнаха да чертаят в него с човки и криле невнятни знаци. Старецът и младата жена останаха някое време загледани в тях, после пътничката каза на самотника:

— Ще се връщат всяка година и ти ще им даваш подслон в моята черква. Сбогом, Терапионе.

И Мария отмина по пътеката, която не води никъде — все едно е за нея дали един път свършва, щом може да ходи по небето. Монахът Терапион слезе в селото и когато на другия ден се върна, за да отслужи, пещерата на самовилите беше цялата окичена с ластовичи гнезда. От тогава птичките се връщат всяка година, влитат и излитат в

църквата, угрижени да отхранят малките си или да лепят глинените си къщички и монахът Терапион често прекъсваше молитвите си и умилен следеше игрите и любовните им танци, защото което е забранено за вилите, е позволено за ластовиците.

ВДОВИЦАТА АФРОДИСИЯ

ВИКАХА му Костис Червения, защото косите му бяха рижи, защото на съвестта му лежеше немало пролята кръв и най-вече заради аления елек, с който се появяваше дръзко на конския панаир, където някой вцепенен от страх селянин, сплашен с разни видове внезапна смърт, набързо тикаше в ръцете му за шепа грошове юздата на най-хубавия си жребец. Беше се крил в планината, на няколко часа път от родното си село, и поразите му дълго време стигаха само до политически убийства и кражбата на десетина пършиви овце. Можеше да се върне, когато си поиска в своята ковачница и никой нямаше да го закачи, но той беше от онези, на които най се услаждат волният въздух и краденият хляб. Две-три разбойнически убийства вдигнаха на крак мъжете от селото и те го подгониха като вълк, притиснаха го отвед като глиган. Довършиха го в нощта срещу Свети Георги и го докараха в селото праметнат през самар, с прерязано като на добиче гърло, а с него и тримата или четирима младоци, които бе повлякъл в хайдутлука, надупчени на решето с куршуми и ножове. Главите им, набити на вили, украсиха селския мегдан, телата лежаха нахвърлени едно връз друго до вратата на гробището, а тържествуващите селяни празнуваха победата си, заслонени от слънцето и мухите зад плътно затворените кепенци, докато вдовицата на стария поп, убит от Костаки преди шест години на една пуста пътека, плачеше в готварницата си, мийейки филджаните, с които бе поднасяла ракия на селяните, своите отмъстители.

Вдовицата Афродисия избърса очи и седна върху едничкото столче в готварницата, подпря лакти на масата и отпусна върху дланите разтрепераната си като на старица брадичка. Беше сряда, а от неделя не бе слагала нищо в уста. Не беше и спала тези три дена. Преглътнатите хлипове заповдигаха гръдта ѝ под плътните гънки на черния етаминен сукман. Главата ѝ клюмаше, собствената ѝ жалба я унасяше, после вдовицата изведнъж скочи — не беше още време за почивка и забрава. Три дена и три нощи селските свахи чакаха на

мегдана и заграчваха при всеки изстрел, разнасян из чуките от вихрушката на ехото, а писъкът на Афродисия се извисяваше над всички, както и подобава за вдовица на почитан човек като свещеника, вече шеста година прибран в гроба. Прималя й призори на третия ден, когато се зададоха селяните с кървавия си товар върху един грохнал катър, и съседките я замъкнаха до усамотената колиба, където живееше, откак бе овдовяла, ала веднага щом се свести, тя настоя сама да прислугва на своите отмъстители. С разтреперани ръце и крака пристъпи до всеки един от мъжете, изпълнили одаята с почти нетърпим мирис на каиш и умора, и понеже не можа да поръси с отрова порязниците хляб и сирене, скришом ги наплю, с пожелание наесен месецът да огрее гробовете им.

В този миг трябваше да им открие живота си, да подиграе глупостта им или да оправдае най-черните им подозрения, да запокити в очите им истината, която с толкова мъки и така лесно бе крила цели десет години: любовта си към Костис, първата им среща на коларския път под черницата, където се бе подслонила от градушката, и страстта им, лумнала като светкавица в онази бурна нощ; после връщането в селото и смущението, в което влизаше повече страх, отколкото разкажание; безкрайната седмица на неуспешни опити да забрави този мъж, станал й по-нужен от хляба и водата; второто ходене при Костис, уж да носи брашно на поповата майка, самичка в един имот навътре в планината; и жълтия й сукман, с който се завиха, все едно с къс от слънцето; после другата нощ, когато се скриха в запуснатия турски хан, а също и младите кестенови вейки и хладните им плесници на минаване, превития гръб на Костис пред нея на пътеката, където, ако не си отваряш очите, на всяка крачка можещ да настъпиш пепелянка, и криволичещия по тила му белег, който отначало не бе забелязала; жадния безумен поглед, който я опипваше като откраднат накит; жилавото му мъжко тяло, свикнало на волен живот, и на края гласа му, простенващ името й, докато се любеха.

Тя се изправи и пропъди с ръка две-три мухи от бялата стена. Тлъстите гадини, отхранени с гнилоч, бяха не само натрапници, чието досадно и меко пъплене по кожата човек ще не ще търпи: те може би бяха лазили по голото тяло и кървавата глава, бяха притуряли и своето поругание към ритниците на хлапетиите и човъркащите погледи на жените. Да можеше като с метла да разчисти цялото село — с

бабичките и отровните им като жила на оси езици, с младия, пиян от виното за комка поп, анатемосващ в църквата убийците на предшественика си, с тези селяни, настървени върху тялото на Костис като стършели върху презрял от медена сладост плод. И през ум не им минаваше, че жалейката на Афродисия е за друг, не за стария поп, от шест години заровен на най-личното място в гробищата: как да им извика в лицата, че толкова я е грижа за онова старо смукало, колкото за дъсчената пейка в дъното на градината.

И все пак, въпреки че не я оставяше нощем да спи с хъркането си и я вбесяваше с кашлицата си, почти ѝ беше жал за лековерния и вятърничав старец, дълго неразбрал нищо, а после втрещен от уплаха, като смешните сенки, показвани от карагьозчиите: докато беше той, в драмата на нейната любов се притуряше и зрънце смях. Весело ѝ беше да извива вратовете на поповите пилци, които после Костис отнасяше под елека си вечерите, когато се промъкваше чак до свещеническия дом, и да набеждава лисиците. Весело беше и в онази нощ, когато старият се бе събудил от любовния им брътвеж и с крайчеца на окото си те го гледаха как се тюхка на прозореца, разкъсван от уплаха да не се орезили, страх да не го застрелят и желание за мъст. И единственият ѝ упрек към Костис бе, че уби този старец, който пряко волята си служеше за прикритие на тяхната любов.

Откак бе овдовяла, никой не се догаждаше за срещите ѝ с Костис в безлунните нощи и на блаженството ѝ не достигаше пиперът на чуждото око. Когато под лепнещите погледи на свахите снагата ѝ се изду, онези набързо решиха, че някой ратай или пътуващ търговец е прилъгал попадията, сякаш Афродисия би пуснала такъв в постелята си. Тъй че трябваше да се примири с тези толкова на място дошли обидни подозрения и да прикрива гордостта си по-грижливо, отколкото гаденето. А след няколко седмици, когато се появи без корем, с прибрани поли, всички заумуваха как ли е успяла толкоз лесно да се отърве от бремето си.

На никого и през ум не мина, че когато тръгна уж за параклиса „Свети Лука“, Афродисия се скри недалеч от селото, в колибата на поповата майка, която от някое време насам печеше хляб за Костис и къrpеше елека му. Не че бабичката беше кой знае колко милостива, но Костис я поеше с ракия, а и тя на младини бе обичала любовта. Там се роди детето, там го удушиха с два сламеника като коте, без дори да го

умият. И най-сетне — убийството на кмета от Костисовия другар, тесните длани на обичания мъж, стиснали до побеляване цевта на старото ловджийско шишане, трите дни и трите нощи с изгряващо и залязващо в кръв слънце. И тази вечер всичко ще свърши с празничен огън — варелите с бензин вече са стоварени пред вратата на гробището. Ще подпалят Костис и другарите му като магарешки мърши, които няма кой да си играе да погребва, и на Афродисия ѝ оставаха само няколко часа сънен зной, за да го оплаче.

Дръпна резето и излезе на тесния насип между колибата и гробището. Телата лежаха накуп пред каменния зид, но тя веднага разпозна Костис: беше най-едрият, а и тя го бе обичала. Някой от алчните селяни бе свалил елека му, за да се пъчи с него на празник. Кървавите бразди, потекли от очите му, чернееха от мухи, по него почти нямаше дрехи. Две-три кучета лижеха някакви черни петна на земята, после се завличаха да си легнат в изтънялата сянка. Привечер, когато слънцето омекне, по една, по две, жените ще заприиждат на тясната площадка дълго ще оглеждат брадавицата между плешките на Костис. Мъжете ще обръщат с крака тялото, за да напият с бензин малкото дрехи по него и ще отпуснат бензиновите варели с радостта на винарите, когато избиват чепове на бъчвите с ново вино. Афродисия докосна раздрания ръкав на ризата, която сама бешила на Костаки за Великден, и пред очите ѝ изведнъж се изпречи собственото ѝ име, изписано в свивката на левия лакът. Зърнат ли чужди очи разкривените букви върху голата кожа, истината изведнъж ще блесне в мозъците им, както заревото на бензиновите пламъци върху оградата на гробището. Тя се видя за миг претрепана с камъни, засипана под цяла грамада. А не можеше да изтръгне тази ръка, която я уличаваше с такава нежност, да изгори с нажежено желязо пагубната диря. Как да отвори нова рана в това обично тяло, и без това толкова поругано?

Тенекиените венци върху гроба на поп Стефан блестяха от другата страна на осветения зид и изгърбената могила изведнъж ѝ напомни за мазния търбух на стареца. След като овдовя, пратиха я да живее в колибата при гробището и тя не се оплакваше, че самотува в този пущинак, обрасъл с гробове, защото понякога Костис идваше нощем по пътя, където жив човек не минаваше, а съседът гробар бе глух като мъртвец. Само зидът отделяше гроба на поп Стефан от колибата и често им се струваше, че пак се любят под носа на

призрака. Днес същата самотия трябваше да позволи на Афродисия да изпълни един замисъл, достоен за изпълнения ѝ с хитруване и дързост живот, и като бутна огряната от слънцето дървена портичка, тя грабна лизгара и лопатата на гробаря.

Земята беше спечена и корава и потта потече от вдовицата, побилна от сълзите. От време на време лопатата иззвънтяваше на камък, но нямаше кой да чуе наоколо, а и цялото село тънеше в дрямка след гощавката. Най-сетне до ушите и стигна сухият кънтеж на разсъхнато дърво — ковчегът на поп Стефан, крехък като китара, се разцепи от първия удар и се показа разхвърляни кости и полуизгнилият епитрахил на стареца. Афродисия грижливо скъта всичко в единия ъгъл на ковчега и помъкна за мишниците Костис към ямата. Любовникът надвишаваше с цяла глава съпруга, но обезглавеният Костис лесно се побра в ковчега. Афродисия затвори сандъка с остатъците от капака, засипа гроба и покри прясната могила с венците, купени навремето в Атина с парите на енорияшите, после заравни пепеляка на пътеката, по която бе влачила своя мъртвец. Купчината при входа на гробището бе намаляла с едно тяло, но селяните така или иначе не можеха да разкопаят всички гробове за да го намерят.

Тя приседна задъхана, но веднага скочи, защото цялата се бе вдала в гробарската си грижа. Главата на Костис стоеше още горе, изложена на поругаване, побита на вила там, където селото свършва, за да започнат канарите и небето. Все едно, че нищо не бе направила, докато не бе довършила погребалния си обред и трябваше да бърза, докато жегата не е свършила и хората спят, броят драхмите си, любят се в залостените си къщи, оставили отвън слънцето да вилнее.

Заобиколи селото, изкачи се до горния край по най-стръмната пътека. Мършави кучета дремеха в прибраните до праговете сенки. Афродисия ги сритваше на минаване, изкарваше си на тях яростта, която не можеше да излее върху господарите им. Едно от псетата обаче се надигна цялото настръхнало и заръмжа глухо, та се наложи да спира, за да го усмири с галене и ласкави приказки. Въздухът пареше като нажежено желязо и Афродисия издърпа шамията над челото си, защото за нищо на света не биваше да ѝ прилошее, преди да е свършила намисленото.

Най-сетне пътеката я изведе на кръгъл бял харман. По-нататък на възбог стърчаха само огромните, надупчени с пещери скали, сред

които се осмеляваха да се залутат само луди глави като Костис, а ако някой чужденец случайно тръгнеше нагоре, тозчас се обаждаха дрезгавите гласове на селяните, за да го върнат обратно. Още понагоре оставаха орлите и небето със своите единствено на тях известни пътеки. Петте глави, на Костис и другарите му, се пулеха върху вилите с различните изражения, които придава смъртта. Костис стискаше устни, сякаш обмисляше нещо, което не бе успял да реши приживе — я кражбата на някой кон, я вземането на откуп за пленник. Едничък той сред другарите си не изглеждаше много променен от смъртта, защото лицето му по рождение си беше бяло като мляко. Афродисия хвана главата и тя се отдели със звука на разкъсвана коприна. Намислила бе да я скрие у дома си, под дюшемето в готварницата или може би в някоя пещера и да пази докрай тайната, затова я погали, пошушвайки ѝ, че са вече спасени.

Отиде да поседне на сянка под чинара, израсъл в долния край на хармана, в градината на Василиос. Под краката ѝ канарите се спускаха стръмно към равното, отвисоко горичките напомняха малки туфи мъх. Най-долу между полуоткрехнатите устни на планината се мержелееше морето и Афродисия си каза, че да бе успяла да убеди Костис двамата да избягат по вълните, нямаше да люлее сега в скута си кървавата му глава. Плачът, преглъщан от самото начало на нейните страдания, избухна в яростни хлипове и, подпряла с длани мокрите си страни, тя остави сълзите да потекат върху лицето на убития.

— Хей, крадло, попска вдовице, какво дириш в моята градина?

Старият Василиос, нарамил косер и прът, се бе навел от пътя и както бе свъсен и яден, още повече приличаше на плашило. Афродисия скочи като ужилен, криейки главата в престилката.

— Какво завиваш в престилката, крадло, разтурена вдовице? Тиква ли? Или диня?

— Нищичко не съм взела, чичо Василиос, само една червена тиква си откъснах. Една любеничка, от ония с черните семки.

— Дай да видя, лъжло, къртице черна, и да върнеш каквото си откраднала.

И старият Василиос се запуска по склона, размахал своя прът. Афродисия хукна право надолу, без да изпуска краищата на престилката. Нанадолнището ставаше все по-стръмно и пътеката все по-хлъзгава, като че залязващото слънце ден след ден бе обливало с

кръвта си камъните ѝ. Отдавна вече Василиос се бе спрял и крещеше е цяло гърло подир бягащата да се върне, отдавна пътеката се бе превърнала в сипей, а сипеят в отвесна урва. Афродисия го чуваше, но накъсаните от вятъра думи ѝ говореха само едно: че на всяка цена трябва да се махне от това село, от смазващото лицемерие, от дългото наказание да стане един ден стара жена, която никой не обича. Изпод краката ѝ се откърти камък и полетя надолу в пропастта, сякаш за да ѝ покаже пътя, и вдовицата Афродисия се сгромоляса в бездната и в мрака, здраво стиснала окървавената глава.

ОБЕЗГЛАВЕНАТА КАЛИ

КАЛИ, СТРАШНАТА БОГИНЯ, броди из равнините на Индия.

Срещат я и на север, и на юг, едновременно в светите места и по пазарищата. Жените се разтреперват при минаването ѝ, младите мъже с разширени ноздри излизат пред праговете на къщите и дори децата, които едва проговарят, знаят нейното име. Черната Кали е зловеща и красива. Кръстът ѝ е толкова тънък, че поетите в песните си го оприличават на бананов ствол. Раменете ѝ са с извивката на изгряваща есенна месечина, гърдите ѝ са напращели като пъпки миг преди цъфтежа, бедрата ѝ се гънат като хобота на новородено слонче, танцуващите ѝ ходила са като млади ластари. Устата ѝ е топла като живота, очите — дълбоки като смъртта. Тя се отразява ту в бронза на нощта, ту в среброто на зората или в медта на залеза, оглежда се в златото на пладнето. Но устните ѝ никога не са се разтягали в усмивка, наниз от кости е усукан около тънката ѝ шия, а очите върху лицето ѝ — по-светло от снагата — са чисти и скръбни. Страните на Кали, винаги влажни от сълзи, са бледи и росни като тревожния образ на утрото.

Кали е гнусна. Тя е изгубила божествената си каста, защото се отдава на париите, на прокълнатите, и лицето ѝ, целувано от прокажени, е покрито със звездна кора. Притиска се до краставата гръд на камиларите, които прииждат от север и никога не се мият заради студовете; въргаля се в пъкащи от гниди постели със слепите просяци; от обятията на брамините прескача в прегръдките на ония клетници, обида за светлината, които мият мъртъвците, и поляга в топлата пепел под сянката на високите клади. Кали обича и лодкарите, яки ръмжащи мъжаги, не се гнуси и от черните роби по тържищата, върху чиито гърбове се стоварват повече тояги, отколкото върху добичетата — потърква глава о изранените им от самарите плещи. Посърнала като трескав болник, изгубил надежда да разкваси уста, скита тя от село на село, от стъгда на стъгда, вечно устремена подир едни и същи морни наслади.

Малките ѝ стъпала танцуват в забрава под звънтящите гривни, ала от очите ѝ сълзите се леят безспир, горчиво сгърчената ѝ уста не целува, миглите ѝ не погалват страните на мъжа, който я прегръща, а лицето ѝ е винаги бледо, като девствената луна.

Някога, безупречна лилия, Кали царуваше в небето на Индра като във вътрешността на сапфир, в погледа ѝ блестяха диамантите на зората и вселената се свиваше и разпускате с ударите на сърцето ѝ.

Ала Кали, подобна на съвършен цвят, не подозираше своето съвършенство — чиста като виделината, тя нищо не знаеше за чистотата си.

Завистливите богове издебнаха Кали една вечер на затъмнение, скрити в дългата сянка на планета съучастничка. Светкавица отнесе главата ѝ. И не кръв, а поток светлина бликна от прерязаната шия. Духовете захвърлиха двете части на тялото и те се изтъркулиха до самото дъно на Преизподнята, там където лаят и хлипат онези, които никога не са зървали божествения светлик или са се извърнали от него. Изви студен вятър, съсири светлината и тя се посипа от небето — бяло покривало легна върху планинските върхове под звездните простори, а там вече се раждаше нощта. Божествата чудовища, божествата добитъци, божествата с безчет ръце и крака, които се въртят като колела, бягаха през тъмата, ослепени от сиянията, и стреснатите Безсмъртни съжалиха за своето злодеяние.

Каещите се богове слязоха по Покрива на света чак долу в бездната, където пълзят съществувалите. Прекосиха деветте чистилища, минаха пред клетките от кал и лед с глождени от терзания призраци, които не могат да забравят извършените престъпления, и пред затворите от пламък с други, разяждани от ненаситна алчност мъртъвци, жадуващи престъпленията, крито не са извършили. Боговете се смаяха от тази безкрайна човешка изобретателност в Злото, от тези несметни източници и несметни страхове на насладата и греха. Под цялото това гноище главата на Кали се полюшваше като лотос в едно бласто и косите ѝ се виеха наоколо като плаващи корени.

Те благоговейно поеа красивата безкръвна глава и се огледаха за тялото, което я бе носило. Зърнаха един обезглавен труп на брега. Вдигнаха го, поставиха главата на Кали върху раменете му и върнаха живота на богинята.

Това тяло бе на някаква блудница, умъртвена задето се опитала да смути вглъбението на един млад брамин. С изтекла кръв, бледият труп изглеждаше чист. И богинята, и блудницата имаха бенка на лявото бедро.

Кали, свършената лилия, не се върна вече да царува в небето на Индра. В тялото, към което прикачиха божествената глава, тлееше негата по улиците с бардаците, по забранените ласки и стаите, където блудниците замислят нечувана похот и дебнат клиенти през зелените завеси. Тя се превърна в изкусителка на деца, лъстителка на старци, тиранична любовница на младежи и, изоставени от мъжете си, креещи като вдовици, жените от градовете сравняваха тялото ѝ с пламъците на кладите. Гнусяха се от нея като от помийния плъх, ненавиждаха я като полската невестулка. Тя грабеше сърцата, все едно карангия от ченгелите на колачите; парите се втечняваха и лепнеха между пръстите ѝ като слънчеви струйки мед. Тялото на Кали влачеше без отдих, от Бенарес до Капилавищу и от Бангалор до Шринагар, обезчестената глава на богинята и бистрите ѝ очи плачеха безспир.

Една сутрин в Бенарес Кали излезе от улицата на бардаците пияна, залитаща от изтощение. В полето някакъв луд, който кротко ломотеше нещо, приседнал на купчина тор, се надигна при нейното минаване и затича подире ѝ. Скоро само дължината на сянката му го делеше от богинята.

Кали забави крачка и остави мъжа да я застигне.

Когато мъжът си тръгна, тя продължи пътя си към някакъв непознат град. Детенце протегна към нея ръка за милостиня, а тя не го предупреди за змията, надигнала глава между два камъка. Бяс пламтеше в нея срещу всичко живо, а и жажда да го включи в своето вещество, да унищожава битуващото, насищайки себе си. Виждаха я приклепнала до гробищата, а в устата ѝ, като в челюстите на тигрица, хрущяха кости. Убиваше, както самката на паяка убива мъжкаря, както дивата свиня премазва котилото си. Довършваше своите жертви, танцувайки върху телата им. От окървавената ѝ паст се носеше блудкавият дъх на касапница, но жертвите примираха в обятията ѝ, топлината на гърдта ѝ тешеше мъката.

Край една горичка Кали срещна Мъдреца.

Той седеше, кръстосал крака, с положени една върху друга длани, и костеливото му тяло беше сухо като цепеница, приготвена за

кладата. Никой не би могъл да каже много млад ли е или много стар и очите му, които виждаха всичко, сами едва се виждаха под спуснатите клепачи. Светло сияние струеше около него и Кали усети как в лоното ѝ се надигна предусещането за големия краен покой, за спирането на световите и освобождаването на съществата, за блажения ден, когато животът и смъртта са еднакво ненужни, за времето на разтвореното в Нищо Всичко — като неродено дете в нея затрепка чистата бездна, която бе заченала.

Учителят на великото състрадание вдигна ръка, за да благослови минавачката.

— Пречистата ми глава е била споена с низостта — каза тя. — Аз искам и не искам, страдам и едновременно се давя в наслада, ужасявам се от живота и се страхувам да умра.

— Всички сме непълни — каза Мъдрецът. — Всички сме разхвърляни отломки, сенки, привидения без плът. Всички си мислим, че плачем, всички си мислим, че се радваме, от безброй векове насам.

— Аз бях богиня в небето на Индра — каза блудницата.

— И не си била по-освободена от навървянето на нещата, и диамантеното ти тяло не е било по-защитено от злото, отколкото тялото ти от кал и плът. Може би като обречена на злочестие жена, лутаща се опозорена по пътищата, пристъпяш по-близо до онова, което няма образ.

— Уморих се — простена богинята.

Тогава той докосна с върхчето на пръстите си черните ѝ, овалени в пепел плитки.

— Желанието е отворило очите ти за суетата на желанието; терзанията са те научили колко е безполезно да се терзаеш. Събери търпение, Грешко, частица от която сме всички, о, Несъвършена, чрез която съвършенството осъзнава съществуването си, о, Ярост, която не си непременно безсмъртна...

СМЪРТТА НА МАРКО КРАЛЕВИТИ

ГЛАСЪТ НА КАМБАНАТА се носеше в почти нетърпимо синьото небе. Той като да кънтеше с удвоена сила и звънност тук, като да прогласяше на всички из тези земи, току до владенията на неверниците, че звънарите са християни, християнин е и умрелият, когото ще спускат в гроба. Но долу, в белия град с тесните дворчета и наклевали в сянката мъже, звънът долиташе примесен с крясъци и подвиквания, с овче блеене, конско цвилене и магарешки рев, навремени с воя и молитвите на оплаквачките за упокой на отлетялата душа, а и с кикота на лудия, нехаещ за общата жал. На бакърджийската чаршия боят на чуковете съвсем го заглушаваше. Стариият Стеван довършваше със ситни отсечени удари шийката на един ибрик, когато зеблото пред входа се повдигна. Приятелят му Андрея влезе свойски и скръсти крака върху едно чердже.

— Научи ли, че Марко умря? От там ида — рече той.

— Казаха ми хората — отвърна старецът, без да остави чукчето.

— Гледам, че те сърби езикът, затова разправай.

— Имам един мой човек в Марковата готварница. Вика ме в празничен ден да прислугвам, човек все се облажава по малко.

— Днес не е празничен ден — каза старецът, като прокараваше длан по медния чучур.

— Не е, но у Маркови и в делник добре хранят, че и в гладно време. Много народ сяда всякога на трапезата и първо сакатите старци от Косово — на тях все големият бой им е в устата. Но и те от година на година намаляват, дори всеки месец. Днес Марко бе канил и тежки търговци, старей, селски кметове от планините, дето една бара в клисурата ги дели от турците и стрелите прехвърчат над нея, а секне ли водата, в коритото потича кръв. Заради набега се бяха събрали, нали и тази година се канят да грабят жребчета и добитък от турчина. Ние принасяхме широки тави, много тежки и хлъзгави от лойта. Марко яде и пи за десетима и повече приказва, отколкото яде, повече се смия и

удря с юмрук, отколкото пи. Мине не мине, и се хващаше да разтървава двоица, отнапред счепкани за плячката.

И щом ние, слугите, им поляхме да се измият и избърсахме на всички пръстите, той излезе в широките двори, пълни с народ. Из града се знае, че за всекиго, който дойде, ще има огризки, а за кучетата — огризки от огризките. Затова повечето си носят делви, по-големи или по-малки, някои паници или поне кошници. Марко знаеше, кажи-речи, всекиго. Няма друг като него да помни толкова лица и толкова имена и да туря вярното име на всяко лице. Едного, хром старец, запrikaзва за нявгашните времена, как са се били с бей Константина; на слепия гуслар припя песента, дете онзи стъкмил в негова прослава още като момче; някаква грозна бабичка побара по гушата и я попита помни ли как на една постеля са лягали в сладките младини. И току сам грабне овнешка плешка от тавата и викне някому: „Яж!“

По едно време се изправи пред някакъв дребен старец — седнал на пейката, а краката му висят отпред.

— А ти — пита го Марко — защо не си носиш паница? Не се сещам за името ти.

— Някои ми викат тъй, други инак — отвърща му дребният старец. — Все едно.

— А и не се сещам да съм те виждал — вика му Марко. — Сигурно защото в лицето си като всички. Не обичам пришълците нито пък просяците, които не просят. Да не си турски съгледвач?

— Някои казват, че ден и нощ наглеждам — отвърща му старецът. — Ала не е вярно: аз оставям хората да правят каквото им харесва.

— И аз обичам да правя каквото ми харесва — изрева Марко. — Не ми е по сърце ликът ти. Махай се!

И се засили да го ритне, искаше да го омете от пейката. Но дребничкият старец все едно че бе от камък. Гледаш го, нищо и никакъв, краката му не стигат до земята, а Марко сякаш не го бе и докоснал. Същото и когато го сграби през раменете да го вдига.

Старецът само поклати глава.

— Стани, ако си мъж, и се бий — крещи Марко, а лицето му цялото червено. Изправи се дребният старец. Наистина беше дребен — да стигаше най-много до раменете на Марко. И стои така, нито дума

продумва, нито нещо прави. Налетя му Марко със свити пестници. И пак същото — ръцете му като да не стигаха онзи.

— Вие стойте настрана — вика Марко на своите хора. — Моя работа е.

Ала взе да се запъхтява. Отведнъж залитна и рухна като посечен. Ей богу, старецът пръста си не беше помръднал.

— Лошо падна, Марко — вика му той. — Няма да станеш вече. Но ти май си го знаеше, още преди да почнеш.

— Жал ми е за набега срещу турците: кажи го, в кърпа беше вързано всичко — едвам мълви Марко, както е легнал. — Но тъй да бъде, щом е дошло.

— Срещу турците или с турците? — пита дребният старец. — Защото е било да си и с едните, и с другите.

— На изгората си дясната ръка отрязах заради такива приказки. И ония пленници, дето изклах, макар клетва да бях дал... Но не е само злото. Давал съм на поповете, давал съм на бедните...

— Не се залавяй да теглиш чертата — вика му старецът. — Винаги е или много рано, или много късно и полза няма. По-добре да ти подложат сетрето си под главата, за да не ти е толкова кораво.

Свали си сетрето и направи както беше казал. Тъй се бяхме слисали всичките, че и през ум не ни мина да го уловим. А и за какво да по ловим, като си помислиш. Той тръгна към широко отворените порти. Попрегърбен — същински просяк, но просяк, който нищо не иска.

На прага имаше вързани две кучета и той на минаване погали големия Черньо по главата. Много е зъл Черньо, но този път зъб не обели. Всички бяхме вече разбрали, че Марко е умрял и обърнахме глави към вратата, да видим как старецът си заминава. Нали знаеш, отвън пътят кара право напред между два баира — нагоре, после надолу, после пак нагоре. Далече беше отминал. Виждаше се как някой върви в прахоляка и малко влачи крак, потурите му се издуват отстрани, ризата плющи на вятъра. Бърже крачеше за старец. А над главата му, в съвсем празното небе — ято диви гъски.

ТЪГАТА НА КОРНЕЛИУС БЕРГ

ОТКАК СЕ БЕ ЗАВЪРНАЛ в Амстердам, Корнелиус Берг живееше по странноприемниците. Сменяше ги често — изнасяше се, щом дойдеше време да плаща, рисуваше от време на време малки портрети, поръчани сцени, някоя голотия за запален любител и обикаляше улиците с надеждата да му подхвърлят поръчка за фирма. Бедата бе, че ръката му трепереше и се налагаше да слага все по-дебели стъкла на очилата си, а виното, станало необходимост, откак бе ходил в Италия, и тютюнът, довършваха каквото бе останало от точната мазка, с която още се гордееше. Той отлагаше, отказваше да предаде работата си, разваляше всичко с добавяне и стържене, накрая отпускате ръце.

Дни наред висеше из окадените като съвестта на пияница кръчми, където едновременно чираци на Рембранд, неговите другари от младини, му плащаха пиенето с надежда да чуят някой разказ за пътешествията му. Ала опалените от слънцето краища, из които Корнелиус бе влачил четките и мехурите си с бои, излизаха от паметта му позамъглени от някогашните начертания за бъдещето и вече не му идваха на езика, както на времето, солените закачки, които караха слугините да се превиват от кикот. Помнещите вечната врява около някогашния Корнелиус не можеха да се начупят на унинието му. Само глътката развързваше езика му и тогава се почваха някакви неразбираеми речи. Обръщаше се с лице към стената и спускаше ниско над очите си шапката, защото, както обясняваше, му се гадело от вида на другите. Корнелиус, отколешен рисуващ на портрети, който дълго бе държал дюкян в Рим и цял живот бе изучавал човешките образи, сега ги подминаваше с раздражено безразличие. Разправяше, че и животни не му харесвало вече да рисува, понеже прекалено приличали на хора.

Но докато малкото дарба, която бе имал, се топеше, все по-често го спохождаше гениалност. Изправяше се в разхвърляната стаичка пред триножника, слагаше до него красив и рядък плод, скъп й краткотраен, защото блестящата кожа бързо се спаружваше, или пък

прост котел, никакви обелки: Жълтеникава светлина изпълваше помещението, дъждът кротко миеше стъклата, влагата се просмукваше навред. Водният елемент издуваше с мъзгата зърнистото кълбо на портокала, измяташе скърцащата дървения, потъмняваше бакъра на съдината. Но рисувачът бързо оставяше четките: вкочанените му пръсти, които така чевръсто бяха нахвърляли някога по поръчка полегнали Венери или русобради Спасители, благославящи голи дечица и загърнати жени, отказваха да пренесат на платното двойния, мокър и сияен теч, просмукал нещата и забулил небето с мъглица. Когато не рисуваше, изкривените му китки докосваха предметите с благочинна гальовност. Посред усойната амстердамска улица му се привиждаха затрептели от роса долини, по-красиви от здрачните брегове на Анио, но пусти, недостъпно свещени за човека. Този старец, сякаш подпухнал от недоимък, изглеждаше засегнат от воднянка на сърцето. Корнелиус Берг нацапотваше тук-там по нещо, ала в бляновете си бе равен на Рембранд.

Не се виждаше с никого от роднините си. Някои изобщо не го познаха, други се правеха, че не го забелязват. Единствен го поздравяваше старият синдик от Хаарлем.

Прекара цяла една пролет в това чисто и светло градче, бяха го наели да рисува дървесни жилки върху стените на църквата. Вечер, щом привършеше, охотно се упътваше към дома на кротко оглупелия от безбурното си съществуване старец, който живееше сам, носен на ръце от една грижовна слугиня, и нищо не разбираше от художество. Буташе портичката от боядисани летви — почитателят на лалетата вече го очакваше в малката си градинка до канала. Корнелиус бе напълно безразличен към скъпоценните луковици, но умееше изкусно да долавя и най-тънките разлики в очертанията, и най-незабележимите отсенки в багрите и знаеше, че старият го кани само, за да оцени някоя нова разновидност. Но не би могла човешка уста да изкаже многообразието на бялото, синьото, розовото и теменуженото. Крехките надменни цветове издигаха патрицианските си чашки над тлъстата черна пръст и само влажен дъх на земя се носеше над този цъфтеж без ухание. Старият синдик вдигаше на коленете си някое гърне, прихващаше с два пръста като през талия стъблото и мълчаливо подканяше госта си да сподели гордостта му. Двамата почти не си говореха: Корнелиус Берг оценяваше видяното с кимане.

Него ден синдикът бе зарадван от особено рядка сполука: бяло-морав цвят, набразден почти като на перуника. Той го пиеше с очи, въртеше го насам-натам и най-сетне го остави в краката си.

— Господ — каза той — е велик художник.

Корнелиус Берг не отговори. Кроткият старец продължи:

— Господ е художникът на всемира.

Корнелиус Берг гледаше ту цветето, ту канала. В мътното оловно огледало се отразяваха лехи, тухлени зидове и прането на стопанките, но пред разсеяния поглед на стария уморен скитник се низеше целият му живот. Мяркаха се лица, зърнати в безкрайните му странствания из мърлявия Изток и размъкнатия Юг, изразенията на алчност, глупост или жестокост, изникнали под неописуеми небеса, схлупени коптори, срамни болести, сбивания с ножове по праговете на кръчмите, изпитите лица на лихварите и красивото пълнокръвно тяло на неговия модел Фредерике Херистдохтер, проснато върху масата за дисекции във Фрайбургския медицински факултет. После го налетя друг спомен. В Константинопол, където бе рисувал няколко султански портрета за пратеника на Обединените провинции, пак му се бе случило да съзерцава градина с лалета, гордост и отрада за един паша, който се надяваше художникът да запечати нетрайното съвършенство на неговия цветен харем. В мраморния двор сякаш не лалетата, а самите ослепителни или приглушени багри шумоляха и пърхаха. Една птичка пееше върху чашата на водоскока, върховете на кипарисите се забиваха в бледосиньото небе. Но робът, развеждащ по заповед на господаря си този чужденец сред чудесата, бе едноок и там, където доскоро бе имало зеница, кацаха мухи. Корнелиус Берг въздъхна дълбоко. После свали очилата си:

— Господ е художникът на всемира.

И с горчив шепот добави:

— Какво нещастие е, господин синдик, че Господ не си е останал художник на пейзажи.

ПОСЛЕСЛОВ ОТ 1978 Г. КЪМ „ИЗТОЧНИ НОВЕЛИ“

ТОВА НОВО ИЗДАНИЕ на „Източни новели“, освен многобройни, чисто стилистични поправки, ги представя същите, каквито се явиха за пръв път в книжарниците през 1938 г. Единствен финалът на „Обезглавената Кали“ бе написан наново, за да изпъкнат някои метафизични виждания, неотделими от тази легенда, без които, гледана през западни очи, тя не е нищо повече от мъглява „Галантна Индия“. Друга една новела, „Вградените в Кремъл“, отдавнашен опит за тълкуване на едно старинно славянско предание, бе отстранена като решително неподдаваща се на обработка.

От десетте оставащи новели (заглавието „Приказки и новели“ може би повече щеше да подхожда на разнородния материал) четири са повече или по-малко свободни мои версии на автентични легенди. „Как бе спасен Ван Фу“ е вдъхновена от старинна китайска даоистка апология; „Усмивката на Марко“ и „Млякото на смъртта“ идват от средновековни балкански балади; „Обезглавената Кали“ има за основа един неизчерпаем индийски мит, същият, от който се раждат Гьотевото „Бог и баядерка“ и „Разменените глави“ на Томас Ман. От друга страна, „Мъжът, който обикнал самодивите“ и „Вдовицата Афродисия“ („Червената глава“ в първоначалното издание) са почерпени от вестникарски съобщения или суеверия в днешна, или по-точно във вчерашна Гърция, тъй като бяха нахвърляни между 1932 и 1937 г. „Света Богородица На Ластовиците“ е изцяло авторова измислица, опит да се изтълкува очарователното име на един малък параклис в атическото поле. В „Последната любов на принц Генджи“ героите и рамката са заимствани не от мит или легенда, а от един велик старинен литературен текст, от прелестния японски роман от XI век, „Генджи Моногатари“ на романистката Мурасаки Шикибу, която в шест-седем тома разказва премеждията на един азиатски Дон Жуан с висок стил. Но с много характерна изтънченост Мурасаки „претупва“, така да се каже, смъртта на своя герой и от главата, където представя решението

на овдовелия Генджи да се оттегли от света, минава направо на онази, в която смъртта му е вече факт.

Включената тук новела има за цел, ако не да запълни този пропуск, то поне да помечтае какъв би бил този епилог, ако самата Мурасаки го бе написала. „Краят на Марко“, новела, която от години се каня да напиша, се появи едва през 1978 г. Приказката черпи извора си от един фрагмент от сръбска балада, споменаващ за смъртта на героя от ръцете на някакъв загадъчен, безлик и алегоричен пришелец. Но откъде ли съм научила тази история, толкова пъти премисляш през годините? Вече не мога да кажа, не я откривам и в няколкото текста от този жанр, които са ми под ръка: там се срещат различни версии за смъртта на Крали Марко, но не и тази. И най-сетне, „Тъгата на Корнелиус Берг“ („Лалетата на Корнелиус Берг“ в едновременния текст) бе замислена като финал на един роман, останал досега незавършен. Нищо източно няма в нея, освен две бегли споменавания за пътешествия на художника в Мала Азия (от тях едното наскоро добавено) — с други думи, тази новела не е свързана с предшестващата го сбирка. Но не можах да устоя на изкушението да изправа очи в очи с големия китайски художник, изгубен и спасен вътре в творчеството си, този неизвестен съвременник на Рембранд, меланхолично размишляващ за своето.

Ще припомня за любителите на библиографии, че „Обезглавената Кали“ е публикувана в „La Revue européenne“ през 1928 г., „Ван Фу“ и „Генджи“ в „La Revue de Paris“, съответно през 1936 и 1937 г., и през същите тези години 1936–1937 „Усмивката на Марко“ и „Млякото на смъртта“ — в „Les Nouvelles Littéraires“, а „Мъжът, който обикнал самодивите“ в „La Revue de France“. „Краят на Марко“ бе отпечатана в „La Nouvelle Revue française“ през 1978 г.

Издание:

Маргьорит Юрсенар. Източни новели

Превод от френски: Красимир Мирчев, 1992

Художник на корицата: Здравко Денев, 2003

Издателство „Пулсио“ — СуперМарто, 2003

Второ издание

Marguerite Yourcenar. Nouvelles orientales, 1982

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.